

V I T A
REGINALDI POLI,
CARDINALIS

A C

Cantuariensis Archiepiscopi;

E T

Acta Disceptionis inter Legatos Angliæ & Galliæ in Concilio Constantiensi, de utriusque Gentis Dignitate & Prærogativa; In Conciliorum Tomis desiderata.

Libri Rarissimi, olim quidem Editi,
Sed paucis noti, ac nullis facile obvii.

Per Henricum Wharton, M. A.

L O N D I N I,

Impensis Tho. Bennet, in Cœmeterio
D. Pauli, MDC XCVI

RB23 a.7455

L.7

V I T A
REGINALDI POLI,
CARDINALIS

A C

Cantuariensis Archiepiscopi;

E T

Acta Disceptionis inter Legatos Angliæ & Galliæ in Concilio Constantiensi, de utriusque Gentis Dignitate & Prærogativa; In Conciliorum Tomis desiderata.

Libri Rarissimi, olim quidem Editi,
Sed paucis noti, ac nullis facile obvii.

Per Henricum Wharton, M. A.

L O N D I N I,

Impensis Tho. Bennet, in Cœmeterio
D. Pauli, MDC XCVI

ATV

RECEIVED

RECEIVED

1907-1914

13

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

A. H. ...

10-11-68

100-443881-100

30.11.89

TYPOGRAPHUS

Lectori Salutem.

EN tibi, Lector Erudite, duplicem Commentarium, e Prælo nostro editum, & Argumenti gravitate & Exemplarium raritate summopere commendatum. Illum e Tenebris eduxisse, & in Lucem iterum mandasse, Orbi Erudito non ingratum, ac mihi met ipsi non inutile fore spero.

Quæ primum tenet Locum, Vita Cardinalis Poli a pertinacissimo quidem conscripta est Pontificio :

Qui Reformationis nostræ Duces
 plurimis calumniis proscidit, Hi-
 storiamque mendaciis obfuscavit;
 quæ si fraudem Lectori factura
 augurari possem, in Lucem mayo-
 rem donasse piaculum duxissem.
 Nollem autem de Lectoris ingenio
 adeo sinistre sentire; ut in hisce re-
 bus inanibus potius Itali Scrip-
 toris criminationibus, quam certio-
 ribus nostrorum Historicorum nar-
 rationibus fidem adhibiturum pu-
 tarem.

In margine Exemplaris, quo in
 Editione isthac usus sum, compare-
 bant passim rerum præcipuarum
 Summule seu Compendia quædam,
 ab

[]
ab erudito quodam Lectore olim ad-
notata. Ista minime inutilia fore
ratus, in marginem Editionis meæ
transtuli.

Succedit Disceptatio inter Le-
gatos Angliæ & Galliæ in conci-
lio Constantiensi de utriusque Gen-
tis dignitate. Illam si glorioso Titu-
lo commendare vellem; Sup-
plementum Conciliorum voca-
re possem. Certe omnium Concili-
orum Collectorum notitiam hæte-
nus fugit. Editio ejus Lovanien-
sis, quæ sola prodiit, mendis turpissi-
mis passim scatet; quas sine Codicis
Manuscripti subsidio emendare vo-
luisse haud minus impossibile quam
teme-

[]
*temerarium fuisset. Editionem
itaq; illius correctam minime spon-
deo; neque magis Anglicorum Le-
gatorum Geographiam in me tuen-
dam suscipio. Istos forsán ridebunt,
me culpabunt Lectores. Illi tamen
victoriam in Concilio tulerunt;
meque venia haud prorsus caritu-
rum esse non despero.*

POSTSCRIPTUM.

P*ostquam utrumq; Opusculum
prælo jam eduxeram; facta
est mihi copia Codicis Ma-
nuscripti Tractatus posterioris ex
Bibliotheca Collegii S. Trinitatis
Cantab. Pigebat sane plurimum, id
mihi*

POSTSCRIPTUM.

mibi antea non contigisse. Quum vero id minime datum fuerit; feci quod potui. Editionem meam cum Codice M S. contuli, errata correxi, omissa supplevi: Emendationes & Additamenta apposita ad finem mantissa congeffi. Neque tamen ipse Codex Manuscriptus votis omnino satisfecit. Plures adhuc mendæ in parte Tractatus priore manent ad medium usque pagine 30^æ. Eo usque enim, quæcunque habet Codex M S. quantum ex charactere & utriusque exemplaris concordia conjectari licuit, ex Editione Lovaniensi manu nupera conscripta sunt. Reliqua

POSTSCRIPTUM.

liqua ad finem usque libri manu
 vetustiori atque ipsi Concilio Con-
 stantiensi etate parum inferiori ex-
 arata sunt. Nonnihil tamen sub-
 sidii tulit ipsum partis prioris A-
 pographum. Unicum mihi dicen-
 dum restat; Capitulum sc. pro-
 lixius, quod primum in Addita-
 mentis locum tenet, & Anglorum
 Oratorum Argumento præfigen-
 dum notatur, non tam partem Ar-
 gumenti videri, quam Summam
 seu Recapitulationem ejus seu di-
 cti seu dicendi, ad Regem Angliæ
 ab Oratoribus transmissam.

VITA

V I T A

Reginaldi Poli,

BRITANNI, S. R. E.

C A R D I N A L I S,

E T

Cantuariensis Archiepiscopi.

V I T A M Reginaldi Poli Cardinalis, cum mea sponte incitatus; tum rogatu multorum, quibus id negare non poteram, impulsus; literis mandare institui. Quam quidem ita persequar, ut ea tantum commemorem, quæ aut ipse vidi, ac pro ea, quæ mihi multos annos cum illo intercessit, familiaritate, & consuetudine, ipso narrante audivi; aut quæ ex eorum sermonibus accepi, qui digni sunt omnino, quorum verbis, ac testimonio fides habeatur. Illud autem persuasum habeo, ejusmodi me legentium

B

oculis

oculis imaginem, quanquam exiguo, ac nullo pene factam artificio, propositurum, quæ omnibus iis, quæ in Christianum hominem cadere possunt, virtutibus ornata, & expolita appareat. Tantas in hunc Deus hominem ex uberrimo illo benignitatis suæ fonte divinorum munerum divitias transfuderat. Ac quoniam hæ, quas dico, virtutes in clarissimo magnæ nobilitatis veluti domicilio erant collocatæ; non alienum a re proposita fuerit, si ante, quam ad cetera progrediamur, nonnulla de ipso Britannia regno, deque illorum hominum nobilitate, unde Polistirps, ac progenies ducta est, paulo altius repetentes, breviter, ac strictim attigerimus. Ac primum quidem constat; in Britannia insula, quæ post, Angliæ nomen accepit, Britannos populos imperium tenuisse. Qui reges etiam de sua gente, eosque nec paucos, nec obscuros habuerunt. In his fuit Arturus, de præclaris illis viris unus, quos a rotunda mensa vocavit antiquitas. Hujus res gestæ, ac laudes, apud veteres historiæ scriptores, atque etiam poetas magnopere celebrantur. Hunc qui post sunt consequuti Britanni, cum a prisca illa majorum suorum virtute deflexissent, ab Anglis, Saxoniarum populis devicti sunt. Postea, di-
vise

Arturus
Rex.

viso inter se illius insulæ imperio, utri-
 que ad Egeberti usque ætatem regnave- Egeber-
 runt. Qui primus, pulsus Britannia regu- tus Rex.
 lis, totius insulæ dominatum occupavit.
 Pulsi ab Anglis Britanni, relictis suis se-
 dibus, ad exterarum nationes commigrarunt.
 Quorum pars tamen patria terra non ex-
 cedentes, in montuosa loca sese recepe-
 runt, quæ ad septentrionem vergunt.
 Eam insulæ partem Walliam vocant; Wallia:
 quam etiamnum tenent; neque vero alia
 utuntur lingua, ac vetere illa a majoribus
 suis accepta; quæ ita a reliquorum ejus
 insulæ populorum sermone diversa est, ut
 inter se minime intelligant. Atque hi qui-
 dem Walliæ populi tandem Angliæ regum
 imperio, ac ditioni sese permiserunt: ne-
 que tamen propterea non pari cum ce-
 teris nobilitate censebantur. Apud hos,
 ut ipsorum annalibus est proditum, Artu-
 ri regis familia, & quasi hæreditaria san-
 guinis successio quædam retinetur; cujus
 series cum antea, tum his etiam tempo-
 ribus magno studio, ac diligentia ab illis
 annotari, & observari solet. Ad hunc Ar-
 turum Henrici VII, Angliæ regis, origi- Henricus
 nem referunt; qui octogesimo sexto su- VII.
 pra millesimum, & quadringentesimum
 salutis nostræ anno, regno potitus est.
 Qua ex re magnam tum Angli, tum

Poli Pater.

Edvardus
IV.

Poli Ma-
ter.

Henricus
VIII.

Walliæ populi voluptatem perceperunt : alteri quod Richardi, qui tum regnabat tyrannidem odissent ; alteri, quod illum jam illuxisse diem dicerent, quo ex regali, & generosa Arturi stirpe prognatum regem aspicerent. Hujus frater consobrinus fuit Richardus, Reginaldi Poli Cardinalis pater : atque ita quidem paternum ejus genus a regio sanguine ducebatur : maternum quoque eam habuit originem, ut hujus ætatis Angliæ reges magna necessitudine attingeret. Nam Edvardi IV, frater germanus fuit Georgius Clarentiæ Dux ; ex quo nata est Margarita, Poli mater. Edvardus autem filiam reliquit Elisabetham ; quam Henricus VII uxorem duxit : ex eaque suscepit Henricum VIII, qui relictum a patre regnum anno post Christum natum M. D. IX. adivit. Huic pater, dum viveret, uxorem dedit Catharinam, Ferdinandi & Elisabethæ, Hispaniæ regum, filiam ; quæ antea Arturo fratri, natu majori, desponsa fuerat. Sed hic quartum & decimum ætatis annum agens, mortem obierat. Ex hoc matrimonio, permisso sedis Apostolicæ contracto, natus est Henricus, qui tres tantum menses vixit ; & Maria, quæ multis, ac permagnis fortunæ procellis diu jactata, ad extremum, ut post ostendamus,

demus, Angliæ regnum consecuta est; & Philippo, Caroli V. maximi, ac potentissimi Imperatoris filio nupsit. Henricus autem, & Catharina, qui tum conjugalem inter se amorem sancte colebant, cum neminem ex se, præter Mariam, superesse intelligerent, cui regnum deinceps traderent, omnes eo cogitationes, & curas converterunt, ut filia pie, atque honeste educaretur, regiisque imbueretur moribus. Ex omni autem nobilitate, mulierum nulla occurrit, quæ ipsis magis probaretur, & cui filiam rectius committi posse existimarent, quam Margaritæ, Poli matri, singulari prudentia, & gravitate foeminæ, in primisque religiosæ, quæ quidem cum regi ipsi, ut supra demonstratum est, consanguinitate juncta erat, tum Catharina magno animi studio, ac propensione in eam ferebatur. Regnum etiam ipsum ejus sanguini, qui pro suo matrimonio injuste fusus esset, deberi putabat. Nam cum Henricus VII, cum Hispaniæ regibus de Henrici filii, & ipsius Catharinæ matrimonio ageret, & propter tumultus quosdam, non ita pridem excitatos nonnullus ortus esset timor, ne Edvardus Varvichiorum Comes, Margaritæ frater, & Edvardi IV fratris filius, regni successionem aliquo modo ad se traheret;

Edvardus
Comes
Warwi-
censis ab
Henrico
VII. ne-
catur.

propterea quod ad ipsum pertinere Angliæ regnum existimabatur, ob idque a Richardo patruo, puer adhuc, in custodiam inclusus fuerat; post etiam ob eandem causam ab Henrico VII asservabatur: in eam sententiam itum est, ut hic ante de medio tolleretur, quam Catharina ipsi Henrico nuberet. Quod ita, Henrici VII jussu, factum est. Hæc quidem, ut gesta erant, non ignorans Catharina, pro summa ipsius pietate, magnum ex hujus rei recordatione animo dolorem capiebat, ut aliquando hæc etiam illius vox excepta sit; acerbiores sibi mortem futuram, nisi Margaritæ stirpi regni successio restitueretur. Quibus nimirum verbis ostendere videbatur, cupere se, ut filia sua uni alicui ex Margaritæ filiis; quos magno omnes amore complectebatur, in matrimonium collocaretur. His rationibus adducti reges, vehementer a Margarita, contenderunt, ut Mariæ erudiendæ curam susciperet, quam quidem illa cum in suam disciplinam recepisset, sanctissimis moribus, omnique virtutum genere, quæ regis filiam decerent, imbut; sicuti postea res ipsa indicavit. Atque hæc quidem hætenus, ut, quanta fuerit Poli Card. vel paterni, vel materni generis nobilitas, ac splendor, intelligatur. Jam vero quam
exors

exorsi sumus, ipsius Poli vitam, aliquando pertexamus. Henricus VII cum Margaritæ fratrem Edvardum, ut jam dictum est, necasset, idque unum spectaret, ut Angliæ regnum filio relinqueret, eorum studiis, & clientelis munitum, quos maxime sibi fideles existimabat, statuit Margaritam, Sarisburiae Comitem alicui in matrimonium collocare, qui & fide, & necessitudine sibi junctus esset. Itaque Walliæ nobilitatem animo secum reputans, ea ex parte, ubi ipse natus erat, ex primariis viris unum delegit Richardum Polum, de quo supra demonstravimus, eique Margaritam uxorem dedit. Ex hoc matrimonio sex liberi suscepti, maris quatuor, foeminæ duæ. Natus maximus, qui ditionis paternæ hereditatem adiit, Henrici, alter Arturi nomen accepit; tertius is, de quo nunc loquimur, Reginaldus; quartus Gofredus appellatus est. Hi omnes patri superstites, pueri adhuc in matris tutelam venerunt: ac filia quidem, matris cura, & diligentia, honeste in primis, sancteque educatæ, viris in Anglia summæ nobilitatis nuptui traditæ sunt. Natus est Polus anno M. D. Nativitas mense Martio: mater tenellum adhuc, & Card. Poli. literis, & moribus, quibus puerilis imbui ætas solet, diligenter instituendum curavit. Postea vero ætate jam firmiore ado-

Præpto-
res Poli.

Iescentulum in gymnasium misit, quod Londino septem passuum millibus aberat, & Carthusianorum collegio junctum erat, locum in primis amœnum, & religiosum. Ibi jacto ex Grammaticis præceptionibus fundamento, ad celebrem Oxoniensem Academiam missus, in dialecticæ, & philosophiæ studiis brevi eos progressus fecit, ut pene puer adhuc magna cum laude atque omnium admiratione publicam & solemnem quandam disputationem, sicuti mos est, per aliquot dies habuerit. Thomas Linacro, & Gulielmo Latimero doctissimis hominibus, liberalium artium magistris, ac doctoribus usus est. Ac cum ætate jam aliquantum processisset, XIX agens annum, magno Italiæ desiderio accensus, quod ibi in Academiis humaniores literas, quibus ipse valde deditus erat, in honore esse audivisse, bona regis, ac matris suæ venia, Patavium profectus est. Rex eum annua ad quingentos aureos pensione, & illa quidem suis vectigalibus imposita, juvit. Habebat præterea suos fructus annuos, qui mille aureorum summam complebant. Hos magna ex parte reddebat illi Oxoniense quoddam sacerdotium (Decanatum appellant) cujus omne jus Richardus Paceus, familiaris ejus, ipsi tradiderat. Itaque
Patavii

Patavii & honorificas ædes conductas habuit
 & satis commodam familiam alebat: quæ
 autem illi prima, & antiquissima cura fuit,
 ut in præstantissimi cujusque ejus Acade-
 miæ viri amicitiam, & consuetudinem ve-
 niret, præstanti ingenii indole, & sin-
 gulari morum suavitate facile est affecutus.
 Omnibus enim charissimus, jucundissimus-
 que erat, atque ejus domus ab optimo, &
 eruditissimo quoque celebrabatur. Fuit
 ei magna præter ceteros cum Petro Bem-
 bo, clarissimo viro, familiaritas; qui tum
 Roma, valetudinis curandæ gratia, Pata-
 vium sese receperat. In Philosophiæ stu-
 diis doctore usus est Nicola Leonico, Phi-
 losopho doctissimo, & græcæ linguæ cog-
 nitione præstantissimo; eumque Plato-
 nis, & Aristotelis libros non paucos
 græce interpretantem audivit. Ale-
 bat domi suæ viros aliquot, omni do-
 ctrinæ genere ornatissimos. In his erat
 Christophorus Longolius, Belga, in elo-
 quentiæ studiis tum clarissimus; Thomas
 item Lupsetus Anglus, vir eloquentia, do-
 ctrina, pietate, si quis in anglia alius, mag-
 nopere excellens. Atque his ille magistris,
 & studiorum fociis usus, in omni scientiæ
 genere & linguarum cognitione maximos
 progressus fecit. Quod quidem cum alia
 ejus scripta, tum etiam Longolii, qui a-
 pud

pud ipsum mortuus est, vita ab eo literis
 mandata fatis declarat; quæ etiam typis
 una cum ipsius Longolii libris impressa
 est. Hunc vitæ cursum tenens, non Pa-
 tavii modo, sed Venetiis, atque adeo to-
 ta Italia, & extra Italiam quoque, mag-
 nam est nominis celebritatem brevi conse-
 quutus. Quod sane ex multorum illius
 ætatis doctrina præstantium hominum
 scriptis apparet; in primis autem ex Bem-
 bi, Sadoleti, Erasmi, atque ejus etiam,
 quem paulo ante nominavimus, Longolii
 epistolis perspicui potest. Itaque cum jam
 eximiam omnibus disciplinæ cognitionem,
 & præclaram nominis sui famam adeptus
 esset, post quintum annum, quum in Itali-
 am venerat, a suis domum revocatus, non
 ante redire voluit, quam Romam viseret.
 Augebat hanc visendæ urbis cupiditatem
 Jubilæus annus, qui in illum ipsum annum
 inciderat. Quare iter ingressus, suam il-
 lam profectionem ita studiose celare non
 potuit, quin & Florentiæ, & aliis quoque
 in locis perhonorifice acciperetur, atque
 etiam dona ei, & munera darentur. Quod
 quidem unde eveniret, non satis ille tum
 animadvertere poterat. Postea vero, ut
 mihi narravit ipse, Joannis Matthæi Gi-
 berti, Veronensium Episcopi in primis o-
 pera id factum esse cognovit. Qui non in
 ipso

ipso tantum itinere, sed multo etiam ma-
 gis Romæ, ut magni honores ei haberen-
 tur, curaverat. Romæ non diu moratus
 est; neque vero in Pontificis Max. qui
 tum Clemens VII erat, curia conspicien-
 dum se præbuit, sed loca religiosa cum
 pie visisset, in patriam ad suos properavit.
 Reversus, magna & Regem ipsum, & Re-
 ginam, atque adeo totam insulam, propter
 doctrinam, & amabilissimos mores, quos
 ex Italia deportaverat, voluptate perfu-
 dit; omnibusque gratissimus fuit ejus re-
 ditus. Sed ne hac quidem ille re permove-
 ri sic potuit, ut studiorum suorum curam
 ulla ex parte deponeret; Ac veterem ha-
 bitationem memoria repetens, quæ sibi
 puero ad Carthusianum collegium contige-
 rat, dedit operam, ut Regis permisso ea
 domus sibi concederetur, quam insigni viri
 pietate & doctrina Joannes Coletus exædi-
 ficaverat. Obtinuit, ac duos inibi annos
 jucunde consumpsit. Postea vero cum re-
 gis Henrici animus immoderatis cupidita-
 tibus laborare cœpisset, atque improbo-
 rum hominum oratione impulsus, pestilen-
 tissimum illud consilii quasi venenum hau-
 sisset, ut, Catharina repudiata, aliam ux-
 orem duceret; imminentes toti Angliæ
 tempestates longe prospiciens Polus ab-
 eundum sibi, ac tantis sese fluctibus in-
 tem-

Polus Lu-
retiam pro
ficiscitur.

Legatio a
Rege per
litteras Po-
lo impo-
nitur.

tempore eripiendum existimavit. Itaque simulata in Academiam Parisiensem proficiscendi cupiditate, tum a Rege ipso, tum a matre illuc abeundi veniam impetravit. Non ita multo post Henricus, ut haberet quo Improbum illud suum repudiandæ uxoris consilium fulcire, ac sustentare posset, ad celeberrimas quasque Academies misit, qui doctorum hominum ea de re opiniones, ac judicia exquirere, eosque ad comprobendam sententiam suam omni ratione pertrahere conarentur. Scripsit etiam Lutetiam, & Polo eandem legationem per litteras imposuit. Qui quidem, cum nondum se, quam fugiebat, tempestatem evasisse, neque, ut arbitrabatur, portum tenere animadverteret, hac re vehementer perculsus est. Sed tamen omni, ut solebat, adhibita modestia, ad excusationem confugit; se minime idoneum ad eam rem esse. Neque enim aut eum rerum usum habere, aut id studiorum genus sequutum esse, quo in primis ad ejusmodi rem tractandam, & perficiendam opus esset. Hac ille excusatione non quidem eam legationem a se depellere potuit, sed tamen illud assequutus est, ut collegam ei Rex unum ex consiliariis suis submitteret, atque adungeret, cui totius negotii ipse curam permisit. Post, cum Lutetiæ annum commo-
ratus

ratus esset, amicorum, & consanguineorum, qui ipsum domum ad suam illam Carthusiensem habitationem revocabant, monitis, ac precibus obsequutus, ut omnem de se suspicionem ex animo Regis amoveret; in patriam ad pristinam vitæ consuetudinem rediit, bienniumq; apud Carthusiensem collegium quiete, ac tranquille exegit. Cum autem indies magis cresceret Regis furor, qui ejus animum, ut nuncium Reginae remitteret, perpetuis quibusdam stimulis incitabat, admonitus est Rex, si eorum, qui in Anglia a sua sententia abhorrerent, voluntatis sibi adjungi vellet, illud inprimis curaret, ut ad suas partes Polum pertraheret. Fieri enim posse, ut hujus juvenis auctoritate, & existimatione magna pars nobilitatis adducta, in eam, quæ Regi placeret, sententiam transiret. Probato Rex consilio per eos, qui Polo propinquitate, ac necessitudine maxime conjuncti essent, rem aggreditur; simulque si suam sententiam probet, optionem dat, ut, utram malit ex duabus Ecclesiis, quæ tum forte vacabant, Eboracen. & Wintonien. sibi deligat. Atque hujus quidem rei causa Rex quatuor menses Wintoniensem Episcopatum, post etiam, Eboracensem Archiepiscopatum penes se retinuit. Amplissima hæc tum erant,

erant, maximeque opulenta sacerdotia. In
 singulos enim annos ex singulorum fru-
 ctibus XXX millia aureorum colligeban-
 tur, atque eo etiam amplius. Pertenta-
 runt Poli animum fratres, & alii, quibus
 ad eam rem administris Rex utebatur.
 Contra ille, quam maxime poterat, nite-
 batur: sed vehementer contendentibus
 suis, atque urgentibus, ut aliquam tandem
 rationem iniret, qua & Regi ipsi, a quo
 tantopere diligeretur, satisfacere posset,
 & ejus iram, quæ toti familiæ futura esset
 perniciofa, averteret, cum multa prius ex-
 cusasset, ad extremum ita respondit, Qui
 possum ego voluntati vestræ morem ge-
 rere, & contra meam ipse mentem, ac con-
 scientiam facere? sed tamen curabo, quan-
 tum potero, ut omnibus a me satisfactum
 esse videatur. Hac illi responsione recre-
 ati, continuo Regi Polum ad ejus senten-
 tiam pertractum renunciant. Magnam
 ex eo nuncio Rex voluptatem cepit, ac
 quoties ita accideret, ut Polum videret,
 hilariore multo quam antea, ac benigni-
 ore vultu eum excipiebat. In hac tam
 difficili, tamque periculosa deliberatione
 dum versaretur Polus, assidue ad Deum con-
 fugiebat, seque ut tali in tempore ne de-
 fererat, precabatur; & cum in animum in-
 ducere non posset, ut in tam iniqua, &

con-

contra leges tum humanas, tum divinas
 suscepta causa Regi aperte assentiretur,
 eam tamen rationem investigare instituit,
 qua neque ipsi Regi adversaretur, & con-
 scientiæ suæ aliquo modo satisfaceret.
 Eam invenisse, cum sibi videretur, hu-
 mana prudentia duce potius, quam veri-
 tate, nemini sua sententia patefacta, cum
 extrahere tempus non posset amplius,
 Regem adit, & cum ea pararet dicere, quæ
 cogitarat (O mirificum casum, nec nisi
 a voluntate Dei profectum) repente illi
 sic hæsit lingua ut aliquandiu nullum ver-
 bum effari posset. Tandem vero cum lo-
 qui cepisset, ejusmodi fuit ejus oratio, ut
 alia omnia diceret, ac meditatus venerat.
 Omni enim remota assentatione, ut bonum
 virum, ac pium decebat, suam libere sen-
 tentiam, summa tamen adhibita modestia,
 Regi aperuit, & magna cum benevolen-
 tiæ & observantiæ erga illum suæ testifi-
 catione ipsum oravit, atque obtestatus est,
 nequid præpropere, nequid temere age-
 ret, neu dignitatem omnem, & quam ad
 eum diem maximam adeptus esset, glori-
 am adjicere penitus vellet, & quod caput
 erat, animam ipsam perdere. Initio Rex,
 quod secum illum sensurum putaret, avide
 expectarat; venientem perhumaniter, at-
 que hilare acceperat familiariter etiam
 in

In cubiculum seduxerat : deinde vero, ut ipse mihi Polus narravit, ejus oratione valde commotus, vultu commutato, manu etiam ad pugionem e zona pendentem apposita, neque tamen mali præterea quidquam aggreſſus, reſpondit, ſe ea de re poſtea deſideraturum. Ita magna concitatus ira, Polum a ſe dimiſit ; neque eum præterea accerſivit. Quibuſdam autem ex ſuis narravit, ita ſe Poli oratione exarſiſſe, ut inter loquendum eum interficere cogitaſſet ; ſed illa, qua iſ in loquendo utebatur ſimplicitate, & animi integritate prohibitum, ab hoc ſeſe facinore continuiſſe. Ita vero ſe erga illum animo eſſe affectum, ut etſi graviter ab eo offenſum ſe eſſe intelligeret, non tamen adduci poſſet, ut odio ipſum haberet. Hac Regis offenſione permotus Polus, cum aliorum etiam in ſe animos ea re concitados videret, faciendum ſibi omnino putavit, ut ante, quam pejore ejus res loco eſſe inciperent, ex Anglia excederet, atque in aliquam, ut antea, Academiam ſeſe reciperet. Itaque re cum quibuſdam, apud Regem gratioſis hominibus, communicata, eorumq; auxilio implorato, per eos conſequutus eſt, ut, quo vellet, abſcedere ſibi liceret. Præterea ita ſe Rex ei benignum præbuit, ut penſionem, quam antea illi conſtituerat, integram relinqueret. Matr
igitur

itur multa salute, suisque dicta, in
 alliam transmisit, & Avenionem Gal- **Polus A-**
 æ Narbonensis oppidum secessit. Id Ro. **venionem**
 pontificum juris, ac ditionis est, ac tum **proficisci-**
 quidem liberalium artium studiis magno- **tur.**
 ere florebat. Ibi Polus annum integrum
 commorari non potuit, propter ventosi
 cœli intemperiem, quam valetudini suæ
 incommodam senserat. Quare Patavium,
 ibi & hominum in se benevolentiam an- **Patav-**
 tea expertus fuerat, & urbis salubritatem, **um redit.**
 emigravit. Eo tempore ego quoque Pa-
 avii literis operam navabam. Hinc ille
 Venetias nonnunquam ibat; neque tamen
 interea de summo divinarum literarum
 studio, ad quas penitus cognoscendas se
 totum dederat, quidquam remittebat. Ac
 tum hic, tum ibi, & doctrina, & bonitate
 præstantium hominum, quorum consue-
 tudine plurimum utebatur, sese oblecta-
 bat; a quibus ipse quoque & amabatur,
 & fiebat plurimi. In his erat Petrus
 Bembus, Tryphon Gabriellus, M. Anto-
 nius Passerus cognomento Genua, Lam-
 pridius Cremonensis, Lazarus Bonamicus
 Bassianus, atque ejus generis complures
 alii. Ad eorum autem familiaritatem
 propensior erat ipse, familiariusque illis
 utebatur, quos in primis colere pietatem
 animadvertisset.

C

Itaque

Itaque magnus ei præcipue intercessit
 usus cum Cosmo Gherio, Fanensium Epif-
 copo, in quo licet admodum juvene,
 cum literarum eximia quædam notitia,
 tum morum singularis probitas elucebat,
 summumque pietatis studium omnibus
 illum vehementer commendabat; Marco
 item monacho, qui summam doctrinam
 cum summa pietate & religione conjun-
 ctam habebat, eumque Polus divinas li-
 teras explanantem assidue audiebat.

Erat præterea in ejus intimis, atque
 amicissimis Aloysius Priolus, Patricius
 Venetus, vir ingenio, & literarum cogni-
 tione excellens; qui quidem Poli con-
 suetudine ita captus est, tantumque ani-
 mi inductio, & amor erga illum apud
 ipsum valuit, ut tota vita eum sequutus
 sit, ac, nisi mors, ipsos inter se conjun-
 ctissime viventes disjungere, nihil potue-
 rit. Sed de hoc posterius. Venetiis au-
 tem Polus magnum usum in primis ha-
 buit cum Gaspare Contareno, clariss.
 viro; qui postea propter summam do-
 ctrinam & probitatem, in Cardinalium
 collegium cooptatus est, & cum Petro Ca-
 rassa, Archiepiscopo Theatino, qui tum
 ibi, cum nonnullis, quos secum adduxerat,
 vitam ad severiorem Christianæ pietatis,
 ac disciplinæ normam instituerat, ejus so-
 dalitatis,

dalitatis, quæ etiamnum Theatina vocatur, auctor. Is postremo Pont. Max. Pauli IV nomine, creatus est. Ita Polus nunc Patavii, nunc Venetiis, vitam transigebat, assidueq; patriæ calamitates deplorabat, ad quas ne quid interim deesset, furis quibusdam agitatus Rex, ut antea ab uxore, ita post etiam a sanctæ matris Ecclesiæ unitate, atque obedientia discessit. Neque vero hoc loco ejus furor, ac dementia substitit: ultra etiam progressus est, eoque tandem sceleris, atque impietatis devenit, ut novo, atque inaudito more hunc sibi titulum arrogaret, ut supremum Anglicanæ Ecclesiæ caput appellaretur, pœnamque læsæ majestatis, qua gravior nulla est, in eos constitueret, qui id approbare nollent. Jam vero ne hujus quoque novæ calamitatis expers Polus esset, quanquam longo terrarum intervallo aberat, Rex ei per literas mandat, ut suam de recenti hoc titulo sententiam ad se quamprimum perscribat. Hæ literæ quo celerius perferrentur, hujus tantum rei causa tabellarium concitato cursu in Italiam mittit. Ad Polum amici quoque, & qui Regi a consiliis erant, de eadem re diligenter scribunt. Hoc ille nuncio vehementer sane perturbatus est: nec enim, quorsum hæc spectarent, eum fugiebat.

Videbat, hos sibi veluti laqueos tendi, quibus implicatus in læsæ majestatis crimine hæreret. Maximam Rex per id tempus in bonos crudelitatem ob hanc ipsam causam exercebat: novo, atque horrendo supplicio multos afficiebat. Roffensem, & Morum præstantissimos totius Angliæ viros, paulo ante iniquissime interfecerat. His rebus Polus non mediocriter quidem a scribendo deterrebat, sed tamen cum his se exemplis a Deo ad animi fortitudinem, atque constantiam invitari arbitraretur; neque vero desperaret fieri etiam posse, ut ejus opera cum Regem, tum ipsum etiam regnum divina bonitas adjuvari vellet, omne studium, cogitationemque ad scribendum contulit, ac quatuor mensibus præclaros quatuor illos pro Ecclesiastica unitate libros, qui typis sunt impressi, conscripsit; eosque ad regem ipsum perferendos uni ex suis familiaribus dedit. Accidit hoc eodem tempore, ut Gasparem Contarenum, de quo supra diximus, Paulus III. Pont. Max. in Cardinalem numerum adlegeret, ac Romam evocaret, ut ejus consilio & opera ratio aliqua iniretur, qua disciplina Ecclesiastica, quæ jam pridem magnopere depravata esset, atque collapsa, corrigi, ac restitui posset. Is Pontifici auctor fuit, ut ad hanc

De Eccle-
si unitate
Lib. IV.
Card. Po-
li.

con-

consultationem undique accerferet, quos
 & sacrarum literarum cognitio, & vitæ
 sanctimonia in primis commendaret.
 Horum delectus cum fieret, excitati sunt
 per literas, ex Gallia Jacobus Sadoletus,
 Episcopus Carpentoracten. Venetiis Ar-
 chiepiscopus Theatinus, de quo ante dict-
 um est, & Gregorius Cortesius, D.
 Georgii Abbas, ac Reginaldus Polus; cu-
 jus pietas, ac doctrina jampridem cum ali-
 is, tum ipsi Contareno maxime cognita,
 perspectaque erat; Verona Joannes
 Mattheus Gibertus, ejus civitatis Episco-
 pus; Eugubio Fredericus Fregosius, Saler-
 nitianorum Archiepiscopus. Romam una
 profecti sunt, Theatinus, Veronensis,
 Cortesius, Polus, peramanterque & ho-
 norifice omnes a Pontifice accepti; Polus
 etiam in ipsum Palatium est receptus.
 Ac præclari quidem hi viri, communicato
 inter se consilio, rem aggressi, quæ de com-
 muni sententia probarentur, literis man-
 darunt. Extatque illorum hac de re
 scriptum in ipsis Conciliorum libris. Ve-
 rum tota illa ratio ob multas, ac varias
 difficultates, quæ se subinde proferebant,
 eum, quem illi sperabant, atque optabant,
 exitum habere non potuit. Jam vero cum
 solemnibus, ac sacer Christi natalis dies in-
 staret, quo tempore Pont. Max. eximios

aliquot viros in Cardinalium collegium cooptare constituerat ; ipsum quoque Polum in eorum numerum adscribendum censuit. Hoc ejus consilium non modo a Cardinale Contareno, atque aliis quibusdam magnis viris , sed etiam a Cæsaris ministris magnopere est collaudatum, qui etiam hoc in primis urgebant, quod rationibus Cæsaris id conducere arbitrarentur, sperarentque Anglici regni administrandi rationem ejus viri opera, atque Ecclesiæ auctoritate facilius converti, & in aliam mutari formam posse. Unus omnium Polus id minime probavit, libereque Pontifici demonstravit, alienum esse illud tempus, quo ipse, Cardinalis fieret, propterea quod, quam tum in Anglia auctoritatem obtinebat, omnem prorsus amissurus esset hac dignitatis accessione. Deinde suos omnes in extremum discrimen ob eam rem adductum iri. Quare petere, atque orare, ne quid tale de se tum cogitaret: ejusmodi aliquando fortasse tempus futurum , cum id commodius multo facere posset. Ac tum quidem Pontifex sibi ejus oratione satisfactum ostendit ; recepitque, hoc se consilium in aliud tempus rejecturum. Quo responso Polum ego plane exhilaratum vidi. Postridie vero, cum in Senatum Pontifex eo animo venisset

set, ut relicto Polo, alios quosdam Cardinales crearet, ut primum confedit, sive Cæsarianorum opera impulsus, sive, quod ego magis credo, Dei voluntate, priore sententia mutata, duranti intimo cubiculario ad se accersito mandat, ut, adducto secum tonsore, qui capitis verticem de more pilis nudaret, Polum adeat, eique suo nomine auctor sit, ne oblatam dignitatem abnuat, sed dicto se audientem præbeat. Ibi ego tum forte aderam, cum ille Pontificis mandatum exponeret. Re tam inopinata Polus haud leviter perturbatus, non obscuram mœstitiæ significationem dedit: sed quoniam nullum longiori moræ, aut tergiversationi relictum locum videret; tanquam agnus coram tondente, novacula caput subjecit. Ita XI. Kal. Jan. M. D. XXXVI. Cardinalis renunciatus est una cum nonnullis aliis præstantibus viris. In his fuit Archiepiscopus Sipontinus, & Theatinus, quorum uterque postea Pont. Max. creatus est, alter Julii III. Alter, ut supra dictum est, Pauli IV. nomine, Jacobus item Sadoletus, & Rodolphus Pius Carpen. magnam ex hac Poli dignitate boni omnes voluptatem ceperunt. Deinde vero non ita multis post diebus legatio ei in Galliam, atque in Belgas, Flandriam vocant, decreta est, ut, qui ad huc in Anglia

Polus
Card. re-
nutiatur.

Polo lega-
tio in Gal-
liam at-
que Belgas
decernitur

Anglia Catholici essent, eos in Ecclesiæ fide retineret. Ad eam rem Cæsar, & Galliæ Rex suam Pontifici opem, & auxilium, detulerant. Atque hic quidem etiam tutum Polo per sui regni fines iter fore promiserat. Hanc ille provinciam non invitus, accepit, quod, adjunctis ad Pontificis maximi studia tantorum Principum voluntatibus, Henricum Regem ad Ecclesiæ unitatem, & obedientiam revocari posse non omnino diffidere. Itaque iis a Pont. facultatibus instructus, quæ legatis tribui solent, Roma discessit, nonnullosque præstantes homines in comitatu secum duxit, atque in his Jo. Matthæum Veronæ Episcopum, virum maximo rerum usu, ac prudentia præditum, sibi que conjunctissimum. Lutetiam cum pervenisset, ibi & a civitate ipsa, jussu Regis, & a cunctis Ecclesiastici ordinis hominibus honorifice est receptus; sed diutius eo loco commorari ei non licuit, propterea quod Henricus per certum hominem venementer a Rege contenderat, ut in suam potestatem Polum traderet. Rex officio, & religione prohibitus, quod fidem Pontifici Maximo de Poli incolumitate jam ante dederat, Angli postulatis nullum apud se locum relinquens, ne tamen illum infensum haberet, ipsi Polo suo nomine

nomine significandum curavit, ut post-
 die ejus diei abiret. Is novæ rei eventu
 gravatur commotus, cum permagnas sibi
 undique objectas difficultates videret, ne
 quam tamen novis Henrici Regis insidiis
 occasionem diuturna mora præberet, De-
 um pie, atque ex animo, ut solebat, pre-
 catus, illiusque patrocínio sese totum com-
 mittens, quam potuit brevissimo itinere
 Cameracum, quod est Cameracensis Epif-
 copi juris, ac ditionis oppidum, conten-
 dit. Quod quidem non sine magno discrimi-
 mine pervenit. Etenim per ea loca iter
 illi faciendum fuit, quæ tum exardescen-
 te inter Cæsarem, & Gallum bello, nunc
 hujus, nunc illius, atque ipsius etiam Re-
 gis Angliæ militum excursionibus, ac di-
 reptionibus maxime infesta erant. Ibi
 aliquandiu commoratus, cum non satis tu-
 tum sibi illud domicilium esse, non ob-
 scure animadvertisset, alio sese recipere
 statuit. Nam paulo ante factus erat cer-
 tior, se perduellionis reum a Rege decla-
 ratum, ac publice quoque eo nomine pro-
 scriptionem in se latam esse; ac non id
 tantum, verum etiam si quis ipsum intere-
 misset, ei quinquaginta millia aureorum
 nummum, necis præmium esse constitu-
 tum. In tantis difficultatibus atque pe-
 riculis extitit unus Erardus a Marchia

Polus ab
 Henrico
 Perduelli-
 onis reus
 declaratur.

Car-

Cardinalis, idemque Episcopus Leodiensis, qui eum, interposita fide publica, Leodium ad se invitaret. Eo profectus, perhumaniter, ac plane fraterno amore ampliss. illo viro est acceptus, atque liberalissime tractatus. Sex menses illic permansit, expectans, dum Anglicanæ res meliore loco esse inciperent, quemadmodum Cæsar, & Galliæ Rex fore promiserant. Sed dum ii sua nimis studiose conservare cupiunt, discordiis, ac dissensionibus suis tyrannicam Angli dominationem confirmant, sibi que ab eo illudi patiuntur. Eo tempore Anglus Senatui apud Belgas, in quo erat etiam Leodiensis Cardinalis, quatuor millia peditum, solutis ad decem menses stipendiis, auxilio adversus Gallos missurum se pollicitus fuerat, si Polum in suam potestatem traderent. Id cum Leodiensis Polo patefecisset, Errat Rex, inquit ille, qui meæ propterea vitæ insidietur, quod magno me aliquo malo affectum iri existimet, cum potius contra eventurum sit; mihi enim hisce insidiis nihil aliud, quam quies quæritur. Similiterque Rex facit, ut si quis dormitum ire cupienti vestem ipsam velit detrahare. Hinc, hyeme jam adventante, a Pont. Max. revocatus, per Germaniam Romam reverit. Ac Pontifici cum legationem suam renunciaret, commemoratis præclaris in se hospitibus

tis sui meritis, gravissimoque ejus virtutibus testimonio dato, perfecit, ut illi Pontifex legationem apud Belgas decerneret. In urbe autem tamdiu commoratus est, quoad Paulus III. Nicæam, Galliarum Narbonensis oppidum, ad conciliandam inter Cæsarem, & Regem Galliarum pacem, profectus, eum quoque sibi itineris, & actionis illius comitem esse voluit. Memoria teneo, cum primum Cæsar ad pontificem Max. in quoddam Monasterium, quod non longe ab urbe Nicæa aberat, salutatum veniret, eique Cardinales omnes, qui cum Pont. erant, obviam officii causa processissent, Cæsarem mandasse Granvelano, ut de Card. Polo sciscitaretur; quod eum scilicet inprimis videre, & alloqui cuperet. Non enim erat nescius, quanta esset hominis virtus; neque se nihil ei debere sentiebat, quod Reginae Catharinæ, materteræ suæ, causam perpetuo tutatus esset, atque ejus rei causa caput suum omnibus fortunæ telis objecisset. Adfuit tum etiam, cum Polus Villam francam ad Cæsarem, officii gratia salutatum profectus est. Quem ille honorifice, amanterque accepit, aliis, qui ob eandem causam eo tum convenerant, relictis, longioremque cum eo sermonem habuit. Romam per æstatem Pont. Max. rediit, eumque non

Paulus III.
 Nicæam
 proficiscitar.

Polo iterum Legatio in Hispaniam ac Galliam discernitur.

non ita multo post Contarenius, & Polus una paucis diebus in Gallia Cisalpina consumptis, consecuti sunt. Ac Pontifex quidem, sive sponte sua, sive hortatu Cæsaris, & Regis Galliæ, qui etiam affirmarent, sibi nullum deinceps fore cum Anglo commercium, quod hac re nonnulla spes ostenderetur, populos Angliæ ad tumultus, ac seditionem adduci posse, Polum iterum Legatum ejus rei causâ mittit. Atque ut celerius, quo iter erat, pervenire, ac Regis Angliæ insidias effugere tutius posset, placuit Pontifici, ut mutato vestitu, paucis quibusdam comitibus, recta in Hispaniam ad Cæsarem, qui Toleti erat, contenderet, atque illinc postea ad Galliæ Regem sese conferret. Interim autem dum uterque cum Anglo amicitiam abrumperet, ipse loco aliquo sive in Galliæ finibus, sive in Belgis, ubi magis e re futurum esse videretur, subsisteret, ibique totius rei exitum expectaret. Unus ego tum ex iis fui, qui Polum sequuti sunt. Mense Januario propter sævam hyemem, & viæ asperitates perdifficili itinere Barchinonem venimus. Hinc Polus quod jumenta nimium defatigata essent ut, profectionem maturaret, quatuor ex familiaribus secum ire jussis, & per equos dispositos magna celeritate Toletum venit.

venit. Interea Anglus de regni sui incolu-
mitate magnopere sollicitus, cum non nihil
de Pontificis Max. contra se studio, atque
conatibus inaudisset, legationem ad Cæsa-
rem de ineundo adversus ejus inimicos fœ-
dere miserat. Eam rem Cæsar, qui in
Gallum infenso erat animo, minime con-
temnendam ratus, ut Anglum confirmaret,
Poli legationem, commutata voluntate,
sic audit, ut alienum esse illud tempus ex-
equendis Pontificis postulatis dicat; & ut
prius Gallum adeat, ex cujus sententia
ipse quoque consilium capturus sit, monet.
Polus cum satis intelligeret, quo utrius-
que consilia spectarent, & sua in Galliam
profectione Angli cum Cæsare fœdus ma-
gis ac magis confirmatum iri animad-
verteret, non existimavit, prudentis ho-
minis esse, nulla proposita utilitate, quin
potius magno Christianæ reip. detri-
mento, & causæ, propter quam missus
esset, eversione, certissimis caput suum
periculis objicere. Ita abeundi venia a
Cæsare impetrata, cum se omnia Pontifici
perscripturum, & quæ is mandaret, factu-
rum dixisset, eodem, quo venerat, itinere
Avenionem revertit, atque illinc Carpen-
toractem, quæ ambæ civitates Pontificis
Romani juris, ac ditionis sunt, abiit. Hinc
per literas Pontificem tota de re, & le-
gatione

legatione sua docet, unum etiam ex suis familiaribus in Galliam ad Regem mittit. Sed ne illic quidem res meliore, quam in Hispania, loco esse intelligit. Etenim eodem tempore Anglus utriusque, & Cæsaris, & Galli animum vanis, ac fallacibus pollicitationibus, pertentaverat. Interim Polo afferuntur a Pont. literæ, quibus mandat, ut iis in locis, ubi tum erat, subsisteret. Is vero, Avenione relicta, Carpentoractem secesserat, tum quod ea civitas ad quietem, & tranquillitatem esset accommodatior, tum multo etiam magis, quod ibi erat Card. Sadoletus, homo sibi non collegii solum necessitudine, sed amore etiam, ac familiaritate conjunctissimus. Ibi sex menses commoratus est magna cum sua, & Sadoleti, ac populi illius voluptate. Deinde revocatus a Pontifice, Veronam profectus est, qua in urbe, ejus permisso, aliquandiu cunctatus, summam amicissimi hominis Jo. Matthæi ejus civitatis Episcopi erga se humanitatem, atque hospitalitatem expertus est. Postea cum Romam revertisset, Pontifex magnos ejus labores, & summa pericula, quæ pro Ecclesiæ Romanæ dignitate adiisset, secum reputans, primum adversus insidias, quas Henricus illi tendebat, corporis custodia cum munivit; deinde vero, ut in otio honesto

uesto tandem aliquando conquiesceret,
 non longe ab urbe, neque molestam, ne-
 que admodum negotiosam legationem Vi-
 terbiensem ei detulit, in qua multos an-
 nos magna cum laude versatus est. Sed
 cum pravæ de religione opiniones, atque
 hæreses in multis jam Christiani orbis par-
 tibus magna cum animorum peste, ac per-
 nicie disseminatæ essent, latiusque indies
 tantum hoc malum serperet, ei Paulus
 III. occurrendum ratus, Concilium, quod
 hujusmodi in morbis remedium maxime
 præsentaneum semper habitum est, ac tum
 quidem a multis expeti videbatur, Tri-
 dentum indixit, ac Parisio Cardinali, ju-
 ris scientia præstantissimo viro, & Moro-
 no item, qui non multo ante in Cardina-
 lium collegium adscitus fuerat, Polum ter-
 tium adjunxit, qui cum illis duobus in con-
 concilio Legati munus obiret. Id ut fa-
 ceret, cum ejus doctrina, & prudentia,
 tum etiam ea causa adducebatur, quod
 magnum Poli nomen, & existimationem
 apud exteras nationes esse intelligebat.
 Atque hi quidem tres Legati Tridentum
 profecti sunt: sed cum, propter exorta in
 Germania, & alibi inter Christianos Prin-
 cipes bella, concilium ipsum cogi non poss-
 et, re infecta, Romam redierunt. Illinc
 Polus ad suum se otium, & Viterbiensem
 legati-

Concili-
 um Trid.
 indicitur
 cui Polus
 cum moro-
 no & Pari-
 sio legati a
 Pontifice
 decernun-
 tur.

Iterum
Polus ad
concilium
Trid. le-
gatur.

legationem retulit, & nunc Romæ, nunc Viterbii, ut res ferebat, in literarum studiis omne tempus consumens, maxima in tranquillitate, & quiete vitam degebat. Sed rursus Pont. Max. magnam in spem erectus Christianæ reip. juvandæ, concilium Tridenti congregari, eumque cum duobus aliis Legatis, Montio, & S. Crucis Cardinalibus, summis viris; quorum uterque postea Pont. Max. alter Julii III. ut supra demonstravimus, alter Marcelli II. Nomine factus est; proficisci jubet. Eo multi Ecclesiarum Antistites, summiq; Theologi, ex Italia, Gallia, Hispania, atque aliis ex locis convenere, apertoq; Concilio multis, & gravibus de rebus, quæ ad religionem, & Ecclesiasticam disciplinam recte constituendam pertinerent, summa animorum consensione deliberabant. In primis autem Legati mutuo inter se amabant, & conjunctissimis studiis, atque consiliis omnia agebant, Polumque omnes plurimi faciebant. Cujus sane rei ego me ipsum citare testem possum, qui tum illis permultos menses a secretis fui. Factum est autem nimia cœli illius subtilitate, & frigoris vi, ut Polus Catarrho quodam in altero brachio tentaretur. Ac cum non satis accommodata ei remedia adhi-

beri

beri illic possent, ne gravior aliquis morbus
 consequeretur, statuit Patavium concede-
 re ; ubi & medicorum major esset copia,
 & cœlum salubrius. Non ita multis post
 mensibus concilium quoque ipsum, ob in-
 fecti aeris suspicionem, Bononiam transla-
 tum est. Polus autem recuperata valetu-
 dine Romam remigravit. Eum Pontifex
 perlibenter secum habere solitus erat.
 Ejus etiam opera plurimum iis in rebus,
 quæ ad religionem pertinerent, utebatur :
 præsertim vero si cum Regibus, atque aliis
 Principibus negotium esset. Atque de
 ejusmodi quidem argumento si quæ scri-
 benda erant, ut plurimum, ipse Polus
 scribebat. In his fuit scriptum illud, quo
 de Pontificis sententia responsum est li-
 bello cuidam, a Cæsare Germanicæ natio-
 ni proposito, quem Interim nominabant.
 Poli fuit etiam laudata illa responsio ad
 contestationem, quam Diegus Hurtadus,
 Cæsaris Orator, ipsius Cæsaris nomine,
 ob translatum concilium fecerat. Atque
 hæc ille quidem facile, ac nullo pene ne-
 gotio scribebat, ut qui jam inde a prima
 adolescentia magnam sibi dicendi faculta-
 tem, & plurimarum rerum scientiam, &
 cognitionem comparaverat. Ejus autem
 studia præcipue in sacrarum literarum
 sectione versabantur, semperque iis de re-
 bus

Concilium
 Trid. Bo-
 noniam
 transfer-
 tur.

Responsio
 ad Inte-
 rim.

bus aliquid scribebat, quarum commentatione & animum suum ad pietatem institueret, & aliis prodesse posset. Sic ille vitam agebat, omnibusque non minus carum se, quam admirabilem præbebat. cum magno ipsius, & bonorum omnium dolore decessit e vita Paulus III. Pontif. Max. Itaque Cardinales de more in conclavi inclusi, de novo Pontif. deligendo inter se agere cœperunt. Ibi tum Alexander Farnesius, Pauli nepos, cujus præter cæteros magna erat auctoritas, secum reputans, ecquem potissimum ex omnibus Cardinalibus, qui recte avo suo suffici posset, quique & Ecclesiæ utilis futurus esset, & sibi amicus, diligendum curaret; unus Polus occurrit, in quem omnia sua studia conferret. Hoc ille summa eorum Cardinalium, qui cum Cæsare sentiebant, voluntate faciebat, quod iis, quam de Polus Cæsar opinionem haberet, maxime cognitum erat. At, qui Henrici Galliarum Regis causa volebant, quod ejus, & Cæsaris animi tum, ac voluntates inter se magnopere dissiderent, Cardinalis Farnesii voluntati, ac studiis obsistendum omnino putarunt. Atque ut, Regis auctoritate interposita, facilius totam rem conficiant, ostendunt maxime verendum esse, ne Polus, adepto Pontificatu, Cæsari ipsi nimis addictus

Paulus III.
moritur.

addictus sit; tum nonnullos Card. quos ambitione ductos Pontificatum vehementer concupiscere intelligebant, aggrediuntur studiaque iis sua, & suffragia deferunt. Sed Cæsarianorum major adhuc erat numerus, quam ut Farnesii voluntati oblisti posse videretur, jamque Galli animos desponderant. Illud quidem haud scio, utrum admiratione, an laude dignus sit, quod iis, qui in conclavi fuerunt, maxime perspectum, cognitumque est, neque Polum ipsum, neque ex ejus familiaribus quenquam ullam omnino de Pontificatu vocem misisse; cum tamen major suffragiorum numerus Polum unum ad duos menses, atque amplius Pontificem deligeret. Ac ne in Polo quidem omnino hoc tempore ulla prorsus cupiditatis significatio animadverti unquam potuit. Eodem semper vultu erat; eandem, quam antea, animi lætitiā præ se ferebat. Ac si quis esset, ut erant permulti, qui ei sic diceret, Nos te Pole Pontificem creabimus: rogabat ille, viderent, ne quam animi perturbationem in concilium adhiberent; ne quid gratiæ dandum putarent, sed omnes suas cogitationes ad Dei honorem, & Ecclesiæ utilitatem referrent. Quod unum sibi omnibus perpetuo ante oculos versari in primis oporteret. Quid vero, quod

eo ipso in loco, ac tempore nihil minus
 literis, & scriptionibus suis operam dabat,
 ac si domi in Bibliothecam sese abdidisset
 quod quidem satis declarant, quæ ibidem
 scripsit; de quibus postea dicemus. Fuit
 præter cæteros S. Jacobi Card. Hispanus,
 qui Poli constantiam magnopere se admi-
 rari ostenderet. Nam cum quodam die
 Cardinalium suffragia de Pontifice eligen-
 do recenserentur, & scrutinium (sic enim
 appellant) fieret, ac duo tantum Polo ad
 Pontificatus adeptionem suffragia defuisse-
 rent, narrabat, se animadvertisse, ea re
 Polum nihil prorsus fuisse immutatum, sed
 eundem semper, quem ante solitus erat,
 vultum retinuisse. Neque vero defuit ex
 Cardinalibus, qui quodam die, cum ad
 suffragia ferenda convenissent, ambitio-
 nem ei objiceret, eumque intempestive,
 ac nimis præpropere Pontificatum appe-
 tere diceret; cui ille graviter admodum
 respondit, maximi illius sacerdotii, & sa-
 cro sancti magistratus onus non tam sibi
 leve videri, ut non id pertimescendum
 potius, quam appetendum putaret. Quod
 qui non intelligerent, & humiliter de tan-
 ta re existimarent, eorum se vicem vehe-
 menter dolere. Omnino permagnam sui
 admirationem duabus rebus apud omnes
 concitavit; altera, quod tantæ dignitatis
 conse-

consequendæ certa quasi spe animum e
 constantiæ sede dimoveri nunquam pate-
 retur: altera, quod calumniis, & ob-
 trectationibus quorundam, qui ejus aucto-
 ritatem, & gratiam elevare cupiebant,
 prorsus non moveretur. Erant, qui eum
 hæreseos, ac depravatæ religionis insimu-
 larent. Alii, quod in Viterbiensi legatio-
 ne paucos admodum supplicio, morteque
 effecisset, id ei vertebant vitio; ignaviæ
 enim, ac socordiæ attribuendum esse di-
 cebant. Non defuerunt etiam, qui cri-
 minarentur, Romæ ipsum apud virgines
 Deo sacratas filiolarum suarum educandam col-
 locasse. Hæ voces ab eis, qui Pontifica-
 tum nimis adamaverant, nec sibi eum præ-
 ripi a quoquam pati poterant, in vulgus
 spargebantur. Enimvero ad hæc ille,
 veritatem suo patrocinio, ac defensione
 nihil egere: sed tamen si ordine, & ut in
 more positum esset, accusatio instituere-
 tur, tum se ad criminationem omnem re-
 sponsurum. Nam quod ad hæresis cri-
 men pertineret, ignorare neminem, quan-
 tos ille pro tuenda sedis Apostolicæ dig-
 nitate labores suscepisset, quot, quanta-
 que pericula adiisset. Ac ne illud quidem
 obscurum esset, primum se in Regis sui of-
 fensionem, atque odium incurrisse, prop-
 terea quod ne maximo quidem proposito

Polo Tria
 objiciun-
 tur.

Calumniæ
 oblata re-
 felluntur.

præmio adduci potuisset, ut ejus sententi-
 am ab Ecclesiæ Rom. dignitate, & Catho-
 lica doctrina abhorrentem probaret; de-
 inde matrem, ac natu maximum fratrem,
 cum idem facerent, gladio jugula subjicere
 coactos fuisse; ita ut, cum ea, quæ ipse
 egisset, tum etiam effusus suorum sanguis
 diluere hujusmodi crimen facile posset.
 De legationis suæ Viterbiensis populo,
 quod is ita pacem coluisset, honesteque
 vixisset, ut necesse non esset, ad supplici-
 um multos rapere, id non ignaviæ adscri-
 bendum videri; quin potius ea de re mag-
 nas Deo gratias agi oportere. Tertiam
 de filia calumniam, ipsi calumniatores, re-
 patefacta, refellerunt. Nam cum studi-
 osius perquireretur, quænam illa esset,
 compertum est, Anglicanæ mulieris cu-
 jusdam filiam esse, quæ Romæ mortem
 obierat, ac ne puella se malis artibus da-
 ret, virginibus sacris in disciplinam a
 Polo traditam. Præterea intellectum est,
 ad ejus dotem constituendam, præter
 paucula illa, quæ mater ei reliquerat, cen-
 tum aureos in Fidei monte (sic enim vo-
 cant) Polum deposuisse. Cujus generis
 permulta largiri ille quidem ita solitus
 erat, ut nullam ex ea re laudem sibi omni-
 no quæreretur. Sed ut eo revertamur, un-
 de digressi sumus; non ignorant ii, qui

o tempore in conclavi inclusi erant, Po- Polusado-
 um, sine dubio, Pontificem Max. futurum rationem
 uisse, si a Farnesio, & iis Cardinalibus, respuit,
 quos ille hujus rei causa secum adducebat,
 de more adorari se passus fuisset. Quos
 quidem cupide ad se accurrentes hac voce
 repulit ; nolle se, tantam rem tumultuo-
 se, ac temere, sed recte, atque ordine a-
 gi : alienum esse nocturnum tempus :
 lucis Deum, non tenebrarum amantem esse.
 Quare in posterum diem rem differrent ;
 tum etiam, si Deo placeret, facile confici
 posse. Atque ita adorari tum noluit.
 Quod ego antea fecisse quenquam neque
 andivi, neque vero legi unquam. Postri-
 die autem, propter eas, quas supra osten-
 dimus, causas, omnia commutata sunt, &
 Cardinalium studia in aliam partem de-
 flexerunt. Hic ego non committam, ut
 silentio transeam, quod quidem Cardina-
 lis de Polo quærentibus respondit. Is e
 conclavi exierat, propter adversam vale-
 tudinem, ac cum officii causa, ut fit, ami-
 ci ad eum ventitarent, & nonnulli de Poli
 Pontificatu percunctarentur, parum ami-
 co animo dixit, nihil contingere posse
 incommodius, quam si ille Pontifex re-
 nunciaretur : propterea quod omnibus
 jam se stipitem esse ostendisset, qui ne-
 que certa propemodum spe adipiscendi

Pontificatus, neque rursus amittendi metu commoveretur. Quæ quidem res contra, quam ille bonus vir existimabat, ad laudem Poli mihi pertinere maxime videtur. Jam vero in conclavi Cardinalium studia, qui cum Cæsare faciebant, ad Cardinalem Moronum inclinare cœperant. Atque is quidem quadragesimum primum ætatis annum nondum compleverat; verum eam sibi virtutis, & prudentiæ opinionem, atque existimationem comparaverat ut ipso Pontificatu maxime dignus haberetur. De eo cum suffragia recenserentur, inventa sunt XXVIII. atque in his Gallorum duo, quæ illum Pontificem Max. declararent, ita ut ad Pontificatum consequendum duo omnino deessent. Id Polo magnæ voluptati fuit. Nam cum nihil aliud, nisi utilitatem Ecclesiæ, & Dei honorem spectaret, alium malebat, qui modo dignus esset, Pontificem creari, quam seipsum. Moronus magnas iis gratias egit, qui se pontificem vellent; veruntamen ad suffragiorum perquisitionem noluit rem amplius redire, sed hortatus est vehementer, ut Poli, cui antea suffragati essent, rationem haberent. Verum jam Polus indies majorem difficultatem habebat Cardinalium adventu, qui expectabantur e Gallia, atque ipsæ etiam, ut
 alio

alio mentes, ac studia converterentur, &
 nus aliquis tandem eligeretur, identi-
 dem rogabat, quod ejus rei longior dilatio
 nimium detrimenti ipsi Ecclesiæ, ac toti
 Christianæ reip. afferret. Quibus rebus
 permoti Farnesius, & Guisianus, quorum
 summa erat auctoritas, quique omnium
 prope suffragiis suo arbitratu utebantur,
 Cardinalem Montium, qui Julii III. no-
 men sibi adscivit, Pontificem creandum
 statuunt; ac ne quid interveniat, quod
 ei rei impedimento sit, nulla interposita
 mora, Farnesius Polum adit, & re tota
 exposita, rogat, ut eundem ipse quoque
 Pontificem velit. Erat quinta noctis hora, Julius III.
Pont. de-
claratur.
 cum in sacellum, ut de more novus Pon-
 tifex adoraretur, ventum est. Ibi tum
 Polus reliquos sequutus, ad Pontificis pe-
 des accessit, ut hos, sicuti mos est, oscu-
 laretur; sed antequam se in terram pro-
 sterneret, Pontifex, lacrymis obortis,
 assurrexit, & amice eum complexus est,
 utpote qui Pontificatum renuens ita, uti
 supra demonstravimus, quasi de manibus
 sibi tradidisset. Id quod etiam frequen-
 ter dicere solitus erat. Ac postea cum
 bello contra Gallos ad Mirandulam suscep-
 to implicatus, magnam ex ea re molesti-
 am caperet, presensque quodam die ad-
 esset S. Angeli Cardinalis Rainutius Far-
 nesius

nesius Alexandri frater, Equidem, inquit non satis intelligo, quæ tanta mea fuerit in Deum offensio, ut tam acerbis a me pœnas exigat, nisi fortasse illud est, quod sanctissimo viro Polo meum in conclavi suffragium denegavi. Majoris certe aliqujus culpæ non sum mihi conscius. Creato eo, quem dixi, Pontifice, cum Cardinales omnes ex conclavi egrederentur, eandem Polus, quam in conclave attulerat, animi tranquillitatem domum retulit, magnamque se, atque periculosa[m] provinciam effugisse ratus potius, quam dignitatem amisisse, dicere nonnunquam solebat, non idoneum se ministrum ad id futurum fuisse, quod Deus in eo Pontificatu fieri vellet. Quosdam etiam Cardinales, qui ei refragati fuerant, quod eam se dignitatem consequuturos sperarent, mœrentes consolatus est. Quid multa? omnium bonorum, & sapientium hominum iudicio summam omni ex parte laudem reportavit. Hac de re gravis sane extat, ac summæ pietatis, & prudentiæ luminibus distincta atque ornata ejus epistola, qua Pacensi Episcopo Hispano respondet.

Primo post initium Julii III. Pontificatum anno, cum bellum in Gallia Cisalpina ad Mirandulam adversus Gallos moveretur, & Romana jam quies perturbari cœpta

cepta esset, Polus, cui motus illi mag-
 opere displicebant, bona cum Pontificis
 enia, Roma excedere, & in quietum ali-
 quem locum sese recipere cupiens, statuit
 Maguzanum secedere in cœnobium quod-
 am Monachorum D. Benedicti ordinis,
 quorum ipse Romæ patronus, atque, ut
 illi appellant, protector erat, remotum,
 salubremque locum, in agro Veronensi
 non procul a lacu Benaco positum. Eo
 loco dum perbelle in summa tranquili-
 tate cum suis viveret; in Anglia malis Du-
 cis Northumbriæ artibus extincto Edoar-
 do, ejus insulæ Rege, Henrici VIII. filio,
 adolescentulo adhuc, ut minore negotio
 regnum ipse occuparet, Maria Edoardi
 soror, ad quam legitima ejus regni successio
 pertinebat, Ducem exercitu omni, atque
 opibus, quas contra se maximas compa-
 raverat, non sine admirabili Dei benigni-
 tate, atque auxilio spoliavit, cum ipsa
 quidem prope sola esset, omnique humano
 præsidio destituta. Hujus tantæ rei nun-
 cius cum bonis omnibus jucundissimus fuit,
 tum vero præcipue Poli animum ingenti
 voluptate, atque lætitia explevit. Ne-
 mini enim dubium erat, quin Regina Ca-
 tholicam religionem, cujus semper fuerat
 studiosissima, ob eamque sæpe magnum
 vitæ periculum, ac discrimen subierat,

Polus Ma-
 guzanum
 profiscisci-
 tur.

Edoardus
 veneno
 tollitur de
 medio.

primo

Polo legatio in Angliam decernitur.

primo quoque tempore in Angliam restitueret. Hanc ejus voluntatem, & studium ut adjuvaret Pont. Max. Polo legationem in Angliam decernit, eique amplissimas facultates, etiam creandi Episcopos tribuit. Tum Polus magnam in spem Ecclesiae, ac patriae suae juvandae erectus iter mense Octobri parat, & Maguzano ad insulam Benaci lacus proficiscitur. Vix dum eo venerat, cum ecce tibi Franciscus Commendunus, quem Card. Dandinus de pace apud Cæsarem legatus, Romam ad Pont. Max. mittebat. Is Polo reddit Dandini literas, quibus, ne in viam sese daret, monebat. Ita enim Cæsari ob justas, & graves causas videri. Tum ipse, quæ in Anglia gererentur, docet, simul & quam infensus esset religioni Catholicae, præcipueque Romani Pontificis nomini Londinensis populus, demonstrat. Nam Commendunus, postea quam Maria, capto Northumbriæ Duce, summo omnium consensu Angliæ Regina declarata fuerat, in Angliam subito trajecerat. Polus tum Dandini literis, tum etiam Commenduni oratione permotus, non ultra sibi progrediendum existimavit, prius quam Pontificem Max. de tota re certiores fecisset, & quid ille se vellet facere, cognovisset. Romæ Pontifex, Senatu convocato, alteram

effam Polo legationem decernit de pace in- Polo Le-
 ud per Cæsarem, & Gallorum Regem conci- gatio de
 tio ianda ; quorum mutuis, atque intestinis Pace inter
 issi bellis Christiana resp. jam pridem misere Cæsarem
 pos vexabatur ; ad eosque paucis ante mensi- & Gallo-
 Ec pus Sancti Georgii, & Dandinum Cardi- rum Re-
 us nales hoc ipso nomine legatos, alterum ad gem de-
 ad Cæsarem, alterum ad Galliæ Regem mi- cernitur.
 is erat : qui nihil adhuc profecerant ; nec
 us vero spes ulla ostendebatur fore, ut res
 de pacari illorum opera possent. Ita Polus,
 d delato sibi duplici legationis munere, iter
 i- ngreditur ; Tridentique a Card. Tri-
 dentino perquam magnifice, liberaliter-
 que excipitur : cum is quidem nullum ge-
 nus officii, ac studii erga ipsum Polum
 prætermitteret, cuius cum antea studio-
 sissimus semper extiterat, tum vero in
 conclavi unus omnium constantissime suf-
 fragatus illi ad Pontificatum fuerat. Hic
 triduum commoratur, atque hinc Romam
 ad Pont. Max. scribit, simulque ad Re-
 gem Galliæ mittit unum ex suis, Vincen-
 tium Parpaliam, hominem magno rerum
 usu, atque experientia præditum ; cuius
 opera antea quoque in aliis legationibus
 usus plurimum fuerat. Dat item literas
 ad Antonium Florebellum, quem paucis
 ante diebus ad Cæsarem miserat ; eique
 mandat, ut ipsum Cæsarem de altera le-
 gatione

Vincenti-
 us Parpa-
 lia.

Antonius
 Florebel-
 lus.

gatione sibi delata, deque suo ex Italia dis-
cessu certiore faciat. Hic Florebelle-
tum Polo ab epistolis erat ; nunc est La-
vellinus Episcopus, & a brevibus, ut vo-
cant, Pontificis maximi, vir cum omni
elegantiore doctrina perpolitus, tum ver-
summa latine scribendi facultate, & elo-
quentia præditus. Polus ex Italia disce-
dens non paucos in comitatu secum habu-
it, vel usu rerum, atque experientia, ve-
linguarum cognitione, & doctrina, ve-
nobilitate præstantes homines ; ac præter
cæteros secuti eum sunt honesti cum pri-
mis, atque ornati viri, Bartholomeus Stel-
la, & Donatus Rullus, quamvis ille ex-
trema jam, ac prope decursa ætate esset ;
hic infirma admodum, atque imbecilla
valetudine, & Polus cum utroque vehe-
menter egisset, ut domi remanerent, nec
tam longo, ac difficili itineri, hyeme
præsertim adventante, sese committerent.
Sed magna vis amoris, quo Polum uter-
que prosequabatur, cum alter ipsi vetere
familiaritate, atque usu, multisque offici-
is esset conjunctissimus, Stella etiam apud
illum complures annos in ejus intimis, ac
domesticis fuisset, facile omnia vel ætatis,
vel valetudinis incommoda superavit.
Paucis diebus Tridento Dilingam Card.
Augustani oppidum pervenit, ubi ab ipso

Card,

Card. honorifice, ac perhumāniter excep-
 tus, aliquandiu substitit. Post vero, cum
 in viam se dedisset, suumque iter magnis
 rigoribus, summaque hyeme persequi
 vellet, repente Jo. Mendoza, a Cæsare
 magna celeritate per dispositos equos mis-
 sus, occurrit, eique redditus Cæsaris lite-
 ris, ipsius nomine nunciat, pergratum
 illi fore, si non longius progrediatur. Ita
 videri ad eas res, quarum causā mittere-
 tur, conducere: cum maturum fuerit, ab
 ipso Cæsare ultro eum accersitum iri.
 Quod si regredi nolit, posse voluntate Cæ-
 saris Leodium usque proficisci; verum
 illic commorandum ei fore tandiu, quoad
 accersatur a Cæsare. Polus ita sibi non
 solum commodius esse ratus, sed etiam
 honestius, Dilingam revertitur, continuo-
 que certiolem facit de tota re Pontificem,
 simulque per literas modeste expostulat
 cum Cæsare, atque ostendit, quam indig-
 num videretur Pontificis Max. legatum,
 qui pacis, & religionis causa ad ipsam
 mitteretur, ejus aditu prohiberi, & in
 medio ipso itinere, atque in media Ger-
 mania detineri. Quantæ id voluptati fo-
 re ipsis hæreticis, quorum in oculis hæc
 gererentur? quos vero animos sumpturos
 in Anglia religionis Catholicæ adversari-
 os, atque hostes? rogat, atque obsecrat,
 ut

Polus ex-
 postulat
 cum Cæ-
 sare.

ut sibi ad ipsum liceat primo quoque tempore accedere neu patiatur se diutius tanto cum Pontificis dedecore, atque contumptione illis in locis commorari. Cæterum cupiebat Cæsar, ut postea intellectum est, Philippo ejus filio Mariam Angliæ Reginam nubere. Quæ res Angliæ cum minime probaretur, nec vero Cæsar ipse nescius esset, quanti Polum Regina multique in Anglia primarii homines facerent, cavendum statuit, ne quam ejus adventus moram nuptiis afferret. Interim dum Polus expectat, quando Cæsari maturum videatur, ut ad ipsum veniat, decernitur in Anglia de sententia totius regni concilii, quod Parlamentum vocant, ut Maria Angliæ Regina Philippo Hispaniarum Principi, Caroli Cæsaris filio, matrimonio jungatur. Sub idem tempus Polus Petrum a Soto Hispanum, hominem pium in primis, & doctum, qui antea Cæsari a sacris confessionibus fuerat, ac tum Dilingæ, quo secesserat, Card. Augustani collegio præerat ad juventutem Germanicam literis, ac pietate instituendam, ad Cæsarem mittit, qui eum hortetur, ac roget, ne patiatur eam legationem diutius impediri, quæ religionis, & pacis causa esset instituta. Neque enim id sine aliqua ejus nominis labe, & maximo

Petrus a
Soto.

po Christianæ Reip. atque in primis An-
 glia regni detrimento fieri posse. An-
 tuente tandem Cæsare, Polus susceptum
 ter persequitur ; paucis diebus Bruxel-
 as venit ; humaniter a Cæsare excipitur.
 Sed quoniam Philippus ex Hispania non-
 lum in Angliam transmiserat, easdam ob
 aufas, quas supra attigimus, Cæsar per-
 gratum sibi fore ostendit, si tantisper su-
 m in Angliam profectionem differat,
 lum Philippus eo appulerit. Interim
 Polus, ut alteri legationis suæ muneri sa- Polus cum
 isfaceret, instituit agere cum Cæsare, si Cæsare de
 qua iniri posset ratio, pacis inter ipsum, pace agit.
 & Gallorum Regem conciliandæ, tanti-
 que sedandi incendii, quo multos jam
 annos eorum bellis universus fere orbis
 Christianus miserabiliter conflagrabat.
 Etenim Pontifex, quos multis ante men-
 sibus legatos de pace ad utrunque mise-
 rat, ut ante dictum est, cum nihil hi pro-
 ficere potuissent, Romam ad se jampri-
 dem revocaverat. Cæsar Polum multa
 pie, ac prudenter de pace differentem
 perlibenter audivit, neque se ulla pacis
 conditiones recusaturum ostendit, quæ
 honestæ essent, atque ejusmodi, quibus
 certa, & firma pax constitui posse vide-
 retur. De ea re autem nihil deliberari
 posse, antequam voluntas Regis cog-
 E nita

Polus in
Galliam
proficisci-
tur.

nita esset. Accepto Polus a Cæsare hoc responso, in Galliam profectus est, nulumque boni, ac prudentis legati officium prætermisit, quod ad pacem conficiendam pertineret. Scripsitque proficiscens in Galliam, in ipso itinere libellum quo Cæsarem ad pacem hortabatur, sumptu hujusce rei argumento ex ejus responsione. Et cum Regi placuisset, ne ad se prius adiret, quam elapsi essent sacri dies quibus mortis Christi memoria colitur, in quos ejus adventus forte inciderat, idoneum tempus sibi dari existimavit ejus libelli, quem ad Cæsarem nondum miserat, ad Regem mittendi. Itaque fecit, adjuncta epistola. Tum vero cum ipso Rege coram, ubi ejus conveniendi potestas facta est, & cum Card. Lotaringo, & magistro equitum, quem illi Conestabilem nominant, quorum summa apud Regem erat gratia, & auctoritas, pluribus verbis, ac vehementer de pace egit. Polum Rex non sine aliqua concordiae spe dimisit. Publice etiam collaudavit, & magnopere dolere se dixit, quod ante Julii III. Pontificatum aut eum ipse non cognovisset, aut male de eo edoctus esset. Alium enim se neminem ad Pontificatum eligi, quantum in ipso quidem esset, permitturum fuisse. Ita Polus ad Cæsarem rediit.

Ad Cæsarem re-
vertitur.

ediit. Ac revertenti quidem nonnullis
 in locis prope fines, quo belli vis ingru-
 erat, cum adhuc ex incendiis solum ipsum
 propemodum fumaret, passimque mise-
 rabilis omnium rerum vastitas aspicere-
 tur, obviam ei mulieres cum pueris, ac
 senes procedebant, eumque optimis om-
 nibus prosequentes, qua transibat, hu-
 num, floribus, herbisque sternebant. Sed
 isque adeo tum Cæsaris, tum Regis ex-
 ulceratus erat animus, ut similitudines eo-
 rum, & odia, quasi vulnera quædam jam
 diu inveterata, brevi tempore sanari non
 possent. Per id tempus Polus in cænobio
 quodam prope Bruxellas commorabatur,
 atque hic magna sane molestia affectus est
 ex morte Bartholomæi Stellæ, de quo a
 nobis antea dictum est, qui jam senior,
 tum in febrem incidisset, paucis diebus e-
 vita discessit, magnumque sui desiderium
 tum ipsi Polo, tum reliquis omnibus re-
 liquit. Quancquam id non mediocriter
 leniebat Franciscus Stella ejus fratris fili-
 us, vir exquisito judicio, atque doctrina,
 cujus tum opera Polus Romæ utebatur ad
 omnia, quæ illic gerenda essent, eumque
 postea in Angliam ad se evocavit. Atque
 illud quidem haud scio, an Poli felicitati
 attribuendum sit, quod, dum vixit, ne-
 minem præterea ex omnibus, qui eum ex

Italia secuti fuerant, qui quidem sibi pay-
 lo esset carior, amisit. Jam vero cum in
 Angliam appulisset Philippus, confectæ
 que essent nuptiæ; ad rem Ecclesiæ, ac
 religionis in Anglia constituendam pluri-
 mum momenti allatura videbatur Poli
 Card. presentia; sed sive virtutis come-
 invidia, sive ambitio, sive etiam, qui hu-
 manis actionibus perpetuo insidiatur, ma-
 lus Dæmon in eam sententiam quosdam
 perduxerat, ut occultæ cuniculis eum op-
 pugnarent, ejusque in Angliam profecti-
 onem impedirent. Itaque cum apud Cæ-
 sare, tum Romæ apud Pont. tum in An-
 glia etiam apud Reginam non defuerunt
 qui eum in summam invidiam adducere
 conarentur. Intelligebat hæc Polus, sibi-
 que perinde accidere dicebat, ac si in pra-
 to aliquo inambularet, ubi lateret anguis,
 qui serpendo herbam ipsam impelleret;
 ac quamvis herbæ motio anguem subesse
 indicaret, tamen ille herbarum proceri-
 tate contactus conspici non posset. Ita
 circumventus undique, Dei opem assidue
 implorabat, sæpeque illud a Deo precaba-
 tur, ne causam hanc suam defereret, ac
 si ipse ad eam tuendam parum accommo-
 datus videretur: hanc a se provinciam ad
 alium transferret magis idoneum. Sed
 neque suos destituit Deus, neque ita in-
 firma

firma esse solet, aut ulla vi opprimi potest veritas, ut non se tamen aliquando erigat, atque attollat. Maria Polum in Angliam ad se venire cupiens, leges, quæ contra ipsum, ejusque familiam ab Henrico Rege primum perlatae, deinde etiam ab Edvardo comprobatae fuerant, abrogandas curavit; atque interim duos primarios homines, qui sibi a conciliis erant, Bruxellas misit, Pagetum, & Edvardum Hastingsium regii stabuli præfectum, qui illum deducerent. His comitibus bona cum Cæsaris venia mense Septembri, MDLIV. post Christum natum anno, Caletum in Angliam trajecit. Id oppidum tum Angli tenebant; ibique Polus quam honorificentissime est exceptus, paratasque naves sex invenit, quas Regina ob hanc ipsam causam miserat; & quod non exiguum sane visum est divinæ voluntatis argumentum, cum permultos dies continenter flavisset ventus, quo in Angliam navigari minime poterat, idemque diuturnior fore videretur, noctu repente præter opinionem omnium commutata cœli tempestate, is ventus flare cœpit, qui erat secundissimus, quo quidem Polus perpaucis horis Darvernum, Douram appellant, qui proximus est Angliæ portus, felicissime delatus est. Huc magno comitatu

Leges contra Polum latae a Maria abrogantur.

Polus in Angliam transmittitur.

mitatu ad eum venerunt Eliensis Episcopus, & Montis acuti Dominus, multique alii deinceps nobiles, quorum nonnulli etiam propinquitate illi, ac necessitudine erant conjuncti. Ac toto quidem illo itinere multi passim occurrebant, qui Londino obviam ei processerant, & qua transibat, omnibus locis magno honore, magnisque gratulationibus accipiebatur. Ad Gravissendæ ad Tamesis ripam, qui locus Londino abest XX passuum millibus, praesto illi fuerunt Dunelmensis Episcopus, & Sarisburiensis Comes, unus ex regni optimatibus, qui & opibus, & auctoritate plurimum poterat. Hi duo regum verbis Polo salutem plurimam nunciant, deque ejus adventu gratulantur, ac diploma de ipsius restitutione maximo regni signo communitum tradunt, & sane pridie magno omnium consensu abrogata lex fuerat, qua ille, hostis patriæ, atque exul declarabatur, omnique nobilitatis jure spoliabatur. Atque hujus legis abrogationi Rex Philippus, & Regina, quo magis eam rem sibi cordi esse ostenderent, suumque erga ipsum Polum studium declararent, extra ordinem interfuerant, cum bis omnino reges in conventu totius regni, quod Parlamentum vocari diximus, iteresse solent, semel cum cogitur; iterum cum dimittitur,

mittitur. Inde Polus Navigium conscen-
dit, ac tum primum argentea crux Apo-
stolicæ legationis insigne, voluntate Re-
rum prolata est, atque in prora, ut ab
omnibus conspiceretur, constituta. Ita
quam plurimis comitantibus cymbis Polus
ad regiam venit, quæ ad ripam Tamesis
ita est. Tum reges accumbebant, prop-
erea quod eum non ita celeriter affutu-
rum putarant, atque ubi adesse nuci-
atum est, confestim surrexerunt; ac Vintoni-
en. Episcopus summus regni cancellarius,
multique alii procures ad ripam occurre-
runt, ut egredientem navigio exciperent.
Processit Rex quoque obviam, ac venien-
tem hilare, perhumaniterque complexus
est. Regina eum ad summas scalas exce-
pit, tantamque lætitiā, ac voluptatem
animo capere se dixit, quod illum salvum,
& incolumem aspiceret, quantam cepisset
tum, cum primum ipsius regni possessio-
nem adiit. Cum regibus aliquantisper
commoratus est; deinde domum, quæ ad
ripam citra fluvium erat, ab Episcopo
Vintoniensi, nonnullisque primariis viris,
& ab iis omnibus, qui ei obviam in itinere
processerant, est deductus. Hæc ad Ar-
chiepiscopatum Cantuariensem pertine-
bat, eamque Regina magnifico, ac splen-
dido apparatu ornatam Polo ad habitan-

dum attribuerat. Is tertio die postquam venerat, Regem adit, ut de iis, quorum causa missus sit, agere cum eo incipiat, cui Rex obviam venit extra cubiculum, literarum fasciculum ei inscriptum deferens. Cujus sane mirificam opportunitatem divinæ benignitati, quæ illi causæ plurimum faveret, acceptam in primis referebat. Etenim is forte Roma paulo ante perlatus fuerat, cum eoque Pontifex facultatum legati amplificationem miserat, quæ maxime expetebatur. Postridie Rex ad legatum domum officii causa salutatum venit, & cum eo aliquandiu commoratus est, atque inter se uterque de ratione egerunt, qua regnum Angliæ ad Ecclesiæ unitatem revocandum esset. Hujus rei causa postero die habitus est in regia conventus coram ipsis Regibus, in quo Legatus quoque interfuit. Hic summus regni Cancellarius Polus Card. a Pont. Max. legatum ad reges, atque universum Angliæ regnum missum esse dixit, eumque, cum legationis suæ mandata regibus exposuisset, illuc venisse, ut omnibus, qui aderant, qui totius regni velut corpus quoddam referrent, eadem exponeret. Tum Polus patria lingua satis longam orationem habuit, & priusquam de causa dicere ingrederetur, sibi antea

Poli Oratio in conventu coram Regibus habitata.

non modo illuc, sed in ipsum regnum præ-
 clusum fuisse dixit omnem aditum legi-
 tous, quæ contra se nominatim latæ essent.
 Has quod illi abrogassent, iis sese pro tan-
 to beneficio gratias agere, & habiturum
 semper, quantas posset maximas. Atque
 hoc quidem beneficium eo sibi contigisse
 gratius, quod facultatem sibi præberet
 vicissim illis inserviendi in tanta re, &
 causa, quæ tantopere ad eorum incolumi-
 tatem, & salutem pertineret, seque illuc
 propterea venisse, ut, quemadmodum ab
 illis in terrenam patriam, nobilitatemque
 restitutus ipse fuerat; ita rursus eos in
 coelestem patriam, ac nobilitatem restitu-
 eret, qua ipsimet sese tum privassent, cum
 ab Ecclesiæ unitate desciverant. Atque
 ex eo tempore quantas illi calamitates
 perpeffi essent, & quantum nunc iis bene-
 ficium summa Dei benignitate, propone-
 retur; quantaque omni tempore extitis-
 sent in eos præcipue sedis Ap. & Ro. Pon-
 tificum merita, commemoravit. Ut su-
 perioris temporis errata demum agnosce-
 rent, eaque vere, atque ex animo detesta-
 rentur, & quod iis beneficium Deus Vi-
 carii sui nomine per ejus legatum detu-
 lisset, id omni animorum alacritate acci-
 perent, studiosèque retinerent, adhorta-
 tus est. Illud vero jam reliquum esse, ut,
 cum

cum ipse adesset, clavesque attulisset, quibus fores Ecclesiæ illis aperiret, quem admodum aditum ei in patriam patefece-
rant, legibus, quæ illum præcludebant, abrogatis : ita rursus leges omnes abroga-
rent, quæ contra sedem Apostolicam la-
tæ essent, quibus ipsi quidem a reliqua
Ecclesiæ corpore abscissi penitus, ac di-
vulsi fuerant. Hæc dum legatus diceret,
magno omnes silentio, attenteque audie-
bant, multi etiam manus sæpe tollebant,
ut eos quidem valde commotos, nec me-
diocrem fructum cepisse jam ex legati ora-
tione cerneret. Tum Cancellarius, re-
gum, atque universi conventus nomine,
legato gratias egit, eosque inter se de iis,
quæ ipse retulisset, deliberaturos respon-
dit. Deinde cum legatus in proximum
cubiculum secessisse, rursus ita exorsus
Cancellarius, Prophetam suscitavit Domi-
nus ex fratribus nostris, ut salvos faceret
nos, breviter ea commemoravit, quæ le-
gatus dixerat, atque hæc ipsa maxime
confirmans, & se quoque una cum cæteris
lapsum esse, & cecidisse confitens, admo-
nuit, quantum hoc esset Dei beneficium,
quod iis deferretur, atque ut omnes ali-
quando tandem exurgerent, & oblatam
veniam amplexarentur, est cohortatus.
Ita eo die discessum est. In proximo con-
ventu,

Summi
Cancellarii Vinto-
niensis Ep.
Oratio in
conventu
coram Re-
gib. habi-
ta.

ventu, qui poſtridie mane fuit, cum de eo
 elatum eſſet, ut ad Eccleſiæ unitatem re-
 diretur, id omnes mirifica conſenſione
 approbarunt. Atque inſequenti die, qui
 dies Andreæ Apoſtolo ſacer erat, univer-
 ſi in regiam convenerant, miſitque Rex
 ſuum legatum Arondelli Comitem, regiæ
 palatii præfectum, una cum ſex aliis pri-
 mariis viris, Garteri ordinis qui appel-
 lantur, equitibus, totidemque Episcopis,
 qui eum in regiam deducerent. Is eo ve-
 nit legati ornatu, atque omnibus inſigni-
 bus, magnoque honore ab iſtis regibus
 eſt acceptus. In ipſo conventu Cancellari-
 us, quæ pridie acta eſſent, Anglice ex-
 poſuit, atque eos, qui aderant, rogavit,
 num hæc ipſa rursus confirmarent, place-
 retque iis, ut ipſorum nomine venia pe-
 teretur, & ad Eccleſiæ unitatem, ac Pon-
 tificis Rom. ſupremi ejus capitis, obedi-
 entiam rediretur. Id cunctis magno cla-
 more aſſentientibus, porrexit Cancellari-
 us ſupplicem libellum regibus, quo uni-
 verſi, cum declararent, ſeſe præteriti
 ſchiſmatis, atque eorum omnium, quæ
 adverſus ſedem Ap. & Rom. Eccleſiam ad-
 miſſa eſſent, pœnitere, profiterenturque,
 ſeſe, quantum in ipſis quidem eſſet, eo
 ipſo conventu leges omnes antiquare, quæ
 contra ſedis Apoſt. & Rom. Eccleſiæ aucto-
 ritatem

ritatem latæ fuissent, Reges ipsos orabant utpote quos Deus ab hac labe puros, atque integros conservasset, veniam sibi Pont. Max. per ejus legatum impetrarent atque ut in gremium matris Ecclesiæ tanquam filii reciperentur, quos eorum omnium, quæ in illam antea deliquissent vere, atque ex animo pœniteret; utque ejusdem corpori, a quo divulsi fuerant velut germana, & viva membra rursus agglutinantur. Hunc libellum Reges cum ipsi legissent, Cancellario reddiderunt, qui eum alta voce, ita ut exaudiretur ab omnibus, recitavit. Deinde furgentes legatum abibant, qui eis confestim occurrit; ac Regina tum suo, tum Regis nomine ab eo petiit, ut, quod supplicis libello rogabatur, universo regno veniam tribueret, illudque ad Ecclesiæ unitatem aggregaret. Hic legatus, cum rursus omnes consedissent, recitari jussit, quæ ad ejus legationem, & facultate pertinebant. Bullam vocant, & brevia. Deinde in hanc sententiam locutus est, ut diceret, immortales gratias ab universo conventu immortalis Deo agendas esse, qui eis tam præclaram suam errata corrigendi facultatem dedisset, ac plane declararet, se illius regni præcipuam curam gerere, etenim, quemadmodum priscis Ecclesiæ temporibus

Poli verba
ad Popu-
lum.

us Anglos hoc munere affecerat, ut pri-
 ni omnium relictis gentium erroribus, ve-
 tum Dei cultum publico consensu amplex-
 rentur ; ita nunc iisdem tribuisse, ut,
 um sese ab Ecclesia sejunxissent, primi
 omnium, quam graviter deliquissent, ag-
 noscerent. Quod si eos vere, atque ex
 animo pœniteret, quantum gaudii putan-
 lum esse capere Angelos ex tanti populi,
 amque ampli regni conversione, quibus
 vel unius peccatoris pœnitens animus in-
 credibilem afferre lætitiā soleret ? Hæc,
 atque alia permulta cum legatus diceret,
 visi sunt omnes vehementer commoveri.
 Tum surrexit ipse, & cum omnes in ge-
 nuā procubuissent, universos, Anglice lo-
 quens, absolvit. Atque hæc postrema
 verba, In nomine patris, & filii, & spiri-
 tus sancti, vix protulerat, cum ab omni-
 bus continuo acclamatum est. Amen,
 Amen. Ac dum ille absolutionem tribu-
 eret, Reginæ, & plerisque aliis præ gau-
 dio, summoque pietatis studio obortæ
 sunt lacrymæ, omnesque, absolutione per-
 acta, amanter inter se amplexabantur,
 atque hæc verba sæpius usurpantes, Ho-
 die renati sumus, mutuo gratulabantur.
 Deinde in regiæ sacellum processum est ad
 agendas Deo gratias, ibique hymnus, Te
 Deum laudamus, decantatus est. Postri-
 die

PolusLon-
dinum so-
lemniter
ingredi-
tur.

die ad Card. Polum salutandi causa domum venit Londinensis civitatis Prætor, (Maiorum illi appellant) atque una cæteri magistratus, cum permulti quidem adessent ex nobilissimis totius regni, & amplius viris, ab eoque petierunt, ut urbem, legati ornatu, atque insignibus omnibus ingredi vellet, quod eum cuperent tanquam sedis Ap. legatum accipere, meritisque honoribus afficere. Hoc ille libenter annuit, postridieque, qui primus fuit Dominicus dies Adventus, magno comitatu Londinum ingressus est, cum ei tota civitas obviam processisset, quæ illum ad D. Pauli templum deduxit, ubi sacrum solemniter peractum est, affuitque Rex ipse, & universa regni nobilitas, ac Vintonien. Episcopus summus regni Cancellarius concionem ad populum habuit, cuius argumentum sumpsit ex illis Apostoli verbis, Tempus est jam de somno surgere: ac postremo Legatus omnibus, quicunque aderant, Pontificalem benedictionem simul cum indulgentia de more impertivit. His rebus confectis, deinceps religioni restituendæ, ac religiosis viris revocandis, contraque pellendis depravatæ doctrinæ hominibus, & hæreticis, qui ex omnibus partibus in Angliam convolaverant, aliquandiu vocatum est. Episcopatibus, qui aut

ut vacarent, aut ab hæreticis administrarentur, viri & pietate, & doctrina excellentes præfecti sunt : qui postea mortua Regina, cum iterum ea insula a fide Catholica descivisset, & ad vomitum, ut dicitur, rediisset, præclarum suæ pietatis, & constantiæ specimen dederunt. Nam contemptis opibus, honoribus, divitiis, spoliari omni re, atque in tetros carceres includi, & certis capita sua periculis obicere, quam a sede Apostolica deficere maluerunt. De Angliæ ad pristinam fidem reditu magna ubique gratulatio facta est, magnaque lætitiæ significatio, omnibusque locis supplicationes decretæ, ac meritiæ Deo gratiæ actæ sunt. Præterea Julius III. Pont. Max. amplissimum Jubileum promulgavit. Regina tres ad Pont. legatos misit, qui ei cum ipsius, ac Philippi Regis viri sui, tum regni totius nomine obedientiam publice exhiberent. Ex his pro ordine Ecclesiastico erat Elnensis Episcopus ; pro ipsis Regibus, ac nobilium ordine Montis acuti dominus ; pro populo Jurisconsultus & eques Edwardus Carnen, qui postea Romæ assiduus Reginæ legatus permanfit. Atque hi quidem vix dum in Italiam pervenerant, cum eis de obitu Julii renunciatum est. Paucis post diebus S. Crucis Cardinalis
Pont.

Pont. Max. creatus est, qui, ut supra diximus, Marcelli nomen, quo antea nominabatur, retinuit. Sed is quoque vigesimo pontificatus sui die mortem obiit. Cum jus interitu tantum Polus dolorem accipit, ut a lacrymis sibi non temperaret. Atque ille quidem Ecclesiæ se calamitatem deslere dicebat, quam, Marcello sublato impendere prospiceret. In Marcelli locum suffectus est Jo. Petrus Caraffa Card. de quo ante demonstravimus, qui Paulus IV. appellatus est, eique Angliæ oratores obedientiam publice in Senatu, sicuti mos est, detulerunt. Atque Eliensis Episcopus elegantem sane, & ad eam rem peraccommodatam orationem habuit. Dum hæc Romæ fiunt, in Anglia Polus assidue Reginam hortatur, ut Cæsaris, & Galli animos ad pacis condiciones excitet. Hi tandem Reginæ precibus adducti, nonnullos ex suis primarios homines: qui de pace agerent, alter in oppidum Ardres suæ conditionis, prope Caletum; alter Gravelinum, miserunt. Regina quoque Caletum suos legatos ire jussit, in quibus princeps legationis erat ipse Polus. Ac ne quid ad tam optatam rem deesset, Reginæ jussu, ac sumptibus, patenti in campo, qui medius tribus hisce oppidis interjectus erat, magno apparatu erectum est tabernaculum

maculum e tela contextum, quadrata forma, domiciliis quatuor e regione inter se crucis instar positis. Intervalla, quæ inter domicilia relinquebantur, tela, veluti nuro quodam septa, ac fossa, valloque circummunita erant. Cardinalis eam partem, quæ vergebat ad Orientem solem, habebat; e regione ad Occidentem erant Angli; Meridiem Cæsariani; Septentrionem spectabant Galli. In medio amplissimus erat locus, telis item obductus, ac splendidissimis aulæis ornatus; in quem de pacis conditionibus disceptatum omnes conveniebant. Verum animis utrinque a concordia abhorrentibus, infecta re discessum est. Cardinalis Polus in Angliam revertitur; nec ita multo post ei Regina Archiepiscopatum Cantuariensem, qui jam pridem vacabat, detulit; quem ille cum antea multum, diuque recusasset, tandem ne ipsius Reginæ voluntati omnino repugnare videretur, quæ id vehementer ab illo contendebat, atque ita religioni, & rebus Ecclesiasticis in eo regno expedire affirmabat, annuere est coactus; deque ea re Pontificem Max. certiores fecit, testatus, se quidem, si ei sic placeret, Archiepiscopatum accepturum, sed ita, ut sibi Romam non esset amplius remigrandum; ne scilicet ab ea Ecclesia tam longe discederet,

F

deret, abessetque, quæ fidei suæ, & cur
esset commendata : & cum nonnullis ali
de rebus, tum etiam ob hanc ipsam causam
Romam ad Pont. misit Thomam Godvel
lum, Episcopum Asaphensem, virum do
ctum, & pium. Postea vero cum Card
Moronus, qui Angliæ, ut vocant, pro
tectör erat, in Senatu de Polo relaturus
esset, deque aliis, quos Regina Episcopo
fieri vellet ; Pontifex, reliquis Moron
permissis, de Polo verba ipse facere volu
it ; atque ita cum de Regina ipsa, tum de
Polo dixit, ut nihil ad summam utriusque
laudem addi posse videretur. Posthæc sa
cerdotii ordine suscepto, Polus Archiepis
copatus insignia, pallium quod nomina
tur, Londini in sanctæ Mariæ de Arcubus
accepit ; quod templum ad Cantuariensis
Archiepiscopi jus, & administrationem
pertinebat, atque ibidem rem divinam
primo fecit. Post peractum sacrificium
concionem etiam habuit, cum magna co
omnis ordinis hominum multitudo con
fluxisset. Alias quoque concionatus est,
& maxime Cantuariæ in Ecclesia sua, ac
nonnullis in locis, quæ suæ diœcesi conti
nebantur. Ac cum plane intelligeret,
quanti referat, Episcopum, qui pastoris
loco in Ecclesia sit, præsentem ovibus suis
adesse, magnopere a Regina contendit, ut
sibi

bi in Ecclesia sua perpetuo manere, aut
 erte majorem anni partem liceret, &
 regi pascendo, qui suæ curæ, & fidei com-
 missus esset, operam navare. Sed Regina id
 bi persuaderi non est passa, cum diceret,
 multo utiliorem futuram ejus operam non
 solum ipsi regno, sed religioni etiam, si
 apud ipsam esset, quam si Cantuariam se-
 deret; & si capiti, unde totius corporis
 tenderet salus, magis, quam uni alicui
 membro inserviret. Hoc idem plane as-
 firmabant Theologi, atque optimi non-
 nulli viri, quibus cum locutus est de ea re
 solus, negabantque omnino licere ei, si
 nam conscientiam, ac pietatem salvam
 ellet, Regina tali reip. tempore deesse,
 ut longius ab ea recedere: præsertim
 am & Catholici tunc potissimum essent
 juvandi, & hæretici repellendi. Et
 ne cum Regnam circumstiterent non
 auci, qui religioni Catholicæ infensi es-
 sent, ejusque in Anglia progressus, qui-
 us in rebus poterant, occulte impedi-
 rent; opus erat in primis Cardinalis Po-
 præsentia ad eorum consilia repellenda,
 e quid detrimenti vel reip. vel ipsi reli-
 gioni afferrent. Quod quidem Philippus
 rex plane intelligens, cum sibi in Belgas
 necessario trajiciendum esset, apud Regi-
 am Polum manere voluit, qui omnibus

consiliis, quæ ad regni administrationem
 pertinerent, non interesset solum, sed
 præesset, quod onus ille primo quidem
 vehementer recusavit; cum diceret, in
 vitæ suæ instituto, ac professioni minus
 convenire; huc vero etiam illud accedens
 quod, cum Pontificis Max. legatus esse
 suscipere id sine ejus permissu sibi non
 ceret, sed cum Regis, simulque Regina
 voluntati, atque etiam efflagitationibus
 sistere diutius non posset; eis tandem
 assensus est, si Pontifici Max. idem vide-
 retur, sibi que ea potissimum essent con-
 randa, quæ ad religionem, & ad re-
 Ecclesiasticam pertinerent. Cum vero
 nihil prætermitteret, quod ad Christi-
 nam pietatem penitus restituendum,
 ad sarcindas Ecclesiæ superioris tempo-
 ris ruinas spectare videretur; illud etiam
 agere cum Regina institit, ut, quæ bona
 Henricus pater, Ecclesiæ per vim adempta,
 ad regia vectigalia adjunxerat, ac re-
 gii omnino juris, possessionisque esse de-
 creverat; hæc, ipsa Ecclesiæ redderet; de
 que ea re hortationem præclare scriptam
 ad Reginam misit. Neque vero illa se ro-
 ri diutius passa est, sed abjecta omni con-
 ctatione, dimisit omnia, eaque arbitrio
 ac potestati Rom. Pontificis, ejusque le-
 gati permisit; quæ bona Polus, reprimis
 sedulo

edulo cum Episcopis deliberata, ita fin-
 ulis Ecclesiis distribuere instituit, ut
 maxime ad cultum Dei augendum, & ad
 em Ecclesiasticam constituendam expe-
 ire videbatur. Atque hæc quidem pro-
 e dimidiam fructuum partem conficere
 icebantur, quos antea florentibus rebus
 ecclesiastici percipiebant. Ac ne qua
 urba excitaretur; placuit, consentiente
 pontifices, nihil de reliquis bonis quæri,
 næ passim multi possidebant, sed liberum
 omnibus relinqui, id agere, quod quisque
 ellet. Nec vero desperabant, futurum,
 t vera pietate, religioneque revocata,
 multi multa ultro redderent; cum præ-
 ertim iis ad imitandum tam præclarum
 reginæ exemplum propositum esset. Cum
 utem Ecclesiasticam disciplinam superio-
 um temporum injuria plane labefacta-
 am, atque collapsam videret Cardinalis,
 a eam præcipue curam, & cogitationem
 ncubit, ut, quam maxime posset, illam
 restitueret. Itaque cum Episcopi omnes
 Londonum ad totius regni concilium con-
 venissent, id tempus maxime idoneum ad
 celebrandum synodum existimavit. Id
 quod maxima non solum Episcoporum,
 sed reliquorum etiam Ecclesiastici ordinis
 frequentia, qui undique erant convocati,
 factum est. Et cum multi dies tum in ma-

lis singularum Ecclesiarum cognoscendis
 & quasi vulneribus nudandis, tum in re-
 mediis, quæ maxime necessaria, atque
 opportuna viderentur, conquirendis, po-
 siti essent, confecta est totius Anglicanæ
 Ecclesiæ reformatio, (sic enim vocant)
 temporibus illis peraccommodata, lite-
 risque mandata est. Cujus exemplar Car-
 dinalis ad Pont. Max. misit, ut non prius
 quam ab eo comprobata fuisset, ederetur.
 Usus est autem ad eam rem egregia opera
 Nicolai Ormaneti Veronensis, viri inte-
 gerrimi, atque harum rerum peritissimi,
 qui item reliquis in rebus, cum apud eum
 Datarii munere fungeretur, in tota illa
 legatione magno illi usui fuit. Erat præ-
 terea Cardinali propter hæreticos assidue
 laborandum, quorum etsi multi ex Anglia
 profugerant, magnus adhuc tamen reli-
 quus erat numerus. Nec vero quicquam
 ille prætermittebat, ut mitius cum illis
 ageretur, neque ad ignem, aut ferrum ve-
 niendum esset; sed tanta erat in plerisque
 animorum obstinatio, ac pertinacia, ut
 benignitati, & clementiæ nullum plane
 locum relinquerent. Quæ res Cardinali
 magnum sane dolorem afferebat. Nihil
 enim acerbius illi accidere poterat, quam
 quorum salutem tanto studio quæreret,
 in eos cogi durius animadvertere, cogita-
 batque,

atque, quod sæpe etiam dicere solebat,
 et reliquos Episcopos non solum iudices
 adversus illos, sed patres iudices esse con-
 titutos. Cum nonnullis etiam interdum
 se collocutus est, eosque aut disputando
 convincere, aut increpando, admonendo,
 rogando etiam, atque hortando in viam
 educere conabatur. Id quod cum in aliis
 quibusdam perfecit, tum vero in Joanne
 Gleco, homine literis latinis, & græcis
 admodum erudito, & magni in Anglia
 hominis; quo etiam doctore, & magistro
 Edwardus Rex usus fuerat. Isque postea
 oram Regina, multis ex omni ordine ab-
 stantibus, cum sui erroris se pœnitere
 ostendisset, veniam supplex deprecatus est,
 atque impetravit. Non minorem antea
 quoque curam, & studium Polus adhibu-
 erat, ut salutem Thomæ Cranmeri, qui
 ante se Archiepiscopus Cantuariensis fue-
 rat, quique tum Oxonii, quod oppidum
 bidui iter Londino distat, in custodia as-
 servabatur, consuleret; ad eumque bis
 etiam scripserat, si posset pravis ejus opi-
 nionibus contra Sacramentum altaris, &
 primatum Pontificis Romani confutatis,
 ad sanitatem illum perducere. Cujus rei
 magnam quidem spem initio ille dederat,
 eique veniam Polus ab ipsa Regina impe-
 traverat, quanquam ea non publico so-

lum, sed etiam privato nomine, illi meritis-
 simo jure esset infensa. Verum postea
 cognita ejus simulatione, ad quam natus,
 & factus esse videbatur, & qua omnibus in
 rebus tota vita usus semper fuerat, ea tan-
 dem poena est affectus, quæ ejus regni le-
 gibus in hæresim constituta erat, vivusque
 crematus est. Jam vero nonnulla tum
 Londini, tum aliis quoque in locis mo-
 nasteria Cardinalis opera, ac studio, sum-
 maque Reginae pietate erant restituta;
 jam templa passim religiose frequentari;
 jam fides Catholica, & verus Dei cultus
 magis, ac magis renasci cœperat. Atque
 ita quidem rebus in Anglia constitutis,
 non satis sibi factum putabat Regina, nisi
 reliquas etiam Christiani orbis partes a
 bellorum calamitatibus, ac miseriis, qui-
 bus multos jam annos crudeliter vexaban-
 tur, respirare cerneret. Quare omni cu-
 ra, cogitationeque eo conversâ, nihil
 prætermittebat, quod ad pacem pertine-
 re intelligeret. Ac tandem cum inter
 Cæsarem, & Gallum quinquennales indu-
 ciæ factæ essent, diuturno, miserabilique
 bello afflictæ provinciæ in magnam firmæ
 alicujus pacis spem erigebantur, atque uni-
 versa Christiana resp. quæ duorum inter
 se potentissimorum Principum dimicati-
 one ita languebat, ut ægre jam spiritum
 duceret,

duceret, magna lætitia, ac voluptate per-
 fusa, plane recreari, & quasi reviviscere
 incipiebat. Sed improbus humani gene-
 ris hostis, qui nostræ felicitati semper in-
 videt, discordiarumque sator est, ac pa-
 rens, non diu Christianam remp. optata
 quiete frui passus est, sed odii, ac dissen-
 sionum, vel ut quibusdam feminibus inter
 Pontificem, & Philippum Regem jactis,
 brevi magnum in Italia bellum excitavit.
 Quo quidem tempore Card. Polus nullum
 finem faciebat hortandi, rogandi, monen-
 di, tum apud Reginam coram, tum per
 literas, ac nuncios apud Philippum, qui
 tunc in Belgis aberat, si qua posset iniri pa-
 cis & concordie ratio. Misit Romam quo-
 que ad ipsum Pont. Henricum Pinningum
 Anglum, qui in Italia diu secum fuerat,
 & cujus opera multis in rebus utebatur,
 qui ei a se omnia officia, ac studia defer-
 ret; & quid cum Regina, & cum Rege
 ipso egisset, ut arma ponerentur, expo-
 neret; simul &, numquid se tali in re,
 & causa vellet jubere, cognosceret. O-
 stendit primum Pontifex, sibi pergratam
 accidisse Poli hanc officii erga se, ac stu-
 dii significationem, eique gratias egit,
 sed postea sive vetere odio, sive invido-
 rum quorundam malevolis sermonibus,
 qui Polum Pontifici in suspicionem ad-
 duxerant,

duxerant, quod illum ejus cœptis obstare dicerent; sive etiam literis commotus, quibus eum Polus ad pacem hortabatur, quod scilicet moleste ferret, videri se a quopiam officii sui, ac muneris admoneri, etsi in scribendo ille omnem modestiam, ac reverentiam adhibuerat; maximam præ se tulit ab eo animi, voluntatisque abalienationem. Itaque abrogata Polo legatione, eum Romam accersit, & Gulielmum Petum Anglum, qui Franciscani ordinis, atque instituti erat, Cardinalem simul, & Angliæ legatum facit. Hac re cognita, vehementer Regina perturbata est. Nam, etsi erat Gulielmus vir pius, & Catholicæ religionis studiosus, multosque annos in Italia cum Card. Polo versatus fuerat, tamen quia jam extrema, & pene decursa ætate, ac popularis, non nobilis erat, minime idoneus videbatur ad tantum munus, in Anglia præsertim, ac tali tempore sustinendum; cum, restituta nuper Catholica religione, magnæ adhuc præteriti schismatis, atque hæresum reliquiæ extarent, vetusque Ecclesiastici ordinis, atque inprimis cœnobarum omnium, & monachorum odium, atque contemptio in multorum animis resideret. Quæquidem incommoda cum in Gulielmo concurrerent omnia; in Card.

Polo

re Polo inessent perpauca; hæc in altero
 s, nulla res prorsus levabat; in altero sum-
 r, ma nobilitas, excellens doctrina, singula-
 a, ris probitas, & sanctitas facile supera-
 i, bant, ut hæretici, ac pravi homines,
 , quem propter religionis, ac vitæ institu-
 tum ab ipsis dissidens, fortasse oderant,
 eundem tamen revereri, ac suspicere co-
 gerentur. Ob has causas Regina cum
 ejusmodi nuncio magnopere esset commo-
 ta, huic rei statim prævertendum existi-
 mavit. Itaque tota re Polo occultata,
 jubet, ne cui Romæ venienti trajectus in
 Angliam pateat; & si quæ literæ afferan-
 tur, eæ tabellariis ademptæ, sibi tradan-
 tur, neve quis cum Gulielmo Card. desig-
 nato verbum ullum de ea re faciat; simul
 Oratori suo, qui Romæ erat, per literas
 mandat, Pontifici suis Verbis nunciet,
 Angliæ in fide retinendæ minime accom-
 modatam esse rationem hanc ab eo initam;
 imo vero si in ea diutius persistat, fore, ut
 omnia in pejus ruant, & Catholicæ reli-
 gionis nervi, avvocato Polo, incidantur:
 veteresque in Anglia, atque adeo veteri-
 bus perniciosiores tempestates exoriantur.
 Nec vero se adduci posse, ut credat illum,
 si cognitum haberet ejus regni statum,
 hujusmodi consilium capturum unquam
 fuisse. Quocirca rogare, atque obse-
 crare,

Errare, quid agat, pro sua pietate, & sapientia, diligenter etiam, atque etiam consideret; se quidem Deum, atque homines contestari, rerum, quæ eventuræ sint, si in eadem sententia perseveret, nullam se causam præbuisse. At Pontifex, qui illud unum spectaret, ut si jure, si injuria, Polo incommodaret, nec vero quicquam pensi præterea habere videretur; Regina per Oratorem respondit, se Polum propterea accersere, quod haberet, de quibus cum eo ageret; eaque permagni interesse. Significabat autem, quod alias etiam non obscure quibusdam sermonibus indicaverat, suspectum sibi Polum esse religionis nomine; velleque de nonnullis, quæ ad fidem pertinerent, quid ille sentiret, exquirere. Ad hæc Regina; si Polum suspectæ religionis causa accerseret, non arbitrari se, hanc depravatæ fidei suspicionem veterem esse: non enim futurum fuisse, ut ipse Pontifex tantis eum laudibus coram universo Cardinalium collegio afficeret, cum ei Cantuariensem Ecclesiam tradidit. Quod si novæ ab eo tempore suspensiones ortæ essent (quod quidem evenire potuisse, sibi verisimile non videri) sed si quæ tamen subortæ essent, certiore se omni de re faceret, curaturam se, ut de more, atque ex ejus regni legibus

bus ad ordinis Ecclesiastici tribunal in Anglia Polum sisteret. Hoc Reginae responso Pontificis studium, atque incitata illa vexandi Poli, sanctissimi viri, cupiditas aliquantum retardata est. Addebat, Polum a se ob eam item causam accersiri, ut ejus dicta cum Card. Moroni dictis componeret, quem, easdem causas prætexens, paucis ante diebus in custodiam tradiderat. Hæc ubi Polus cognovit, suspicans id, quod erat, Pontificis ad se literas a Regina fuisse interceptas, ut se Pontifici dicto prorsus audientem præberet, crucem argenteam ante se gestari, quod legationis erat insigne, prohibuit, simul & ab omni legati muneris functione destitit. Tum vero, ut, quid se Pontifex juberet, plane intelligeret; seque paratum esse, omnia facere, ostenderet; Nicolaum Ormanetum Romam per dispositos equos mittit, eique mandat, ut Pontifici totius legationis in Anglia a se gestæ rationem reddat; & quo in statu sint, quæ ad religionem pertinerent, exponat; simul &, quam sibi molesta, & acerba illa acciderint, quæ de suspecta apud ipsum Pont. fide sua inaudiverit; & quam hæc ab iis aliena sint, quæ ipse pro sedis Apostolicæ dignitate, & Catholicæ fidei propugnatione gesserit, scripserit, perpeffus sit,

sit, demonstret. Ormanetum ad se ve-
 nientem Pontifex humaniter, ut præ se
 ferebat, accepit, & quæ in mandatis ha-
 bebat, exponentem perquam attente au-
 divit. Quoniam autem illo ipso tempore
 duplicem de re male gesta nuncium acce-
 perat; alterum de Gallorum cæde ad
 sancti Quintini oppidum; quo loco etiam
 Conestabilis cum omni fere nobilitate
 captus erat; alterum de strage sui exerci-
 tus in Campania ad Signiam edita; ira-
 cundiam cum in ipsum Philippum, tum
 etiam in Polum multo ante conceptam
 dissimulavit. Quin etiam, ut ipse Orma-
 netus mihi narravit, ita omnem pravæ
 religionis suspicionem de Polo a se re-
 movit, ut diceret, hos esse malevolos ini-
 quorum hominum sermones, quorum lin-
 guæ contineri nequaquam possent. Chri-
 sto etiam servatori nostro quam multa,
 quam inique, falsoque objecta fuisse, ut
 minime mirum videri deberet, si quis de
 nobis detraheret? Deinde vero post pa-
 cem cum Philippo Rege initam, fratris
 sui filium Card. Caraffam, se missurum
 respondit; qui & cum Rege ipso, & cum
 Polo omnibus de rebus ageret. Hoc nun-
 cio Card. Polus aliquantum recreatus est.
 Sed non ita multo post magnum dolorem
 cepit tum ex Reginae dolore, tum ex re
 ipsa,

ipsa, quæ Reginae doloris causam affere-
 bat. Nam cum Regina terra, marique
 bellum cum Gallis geri, eosque Caletum,
 & reliqua oppida, quæ citra mare ipsius
 essent, occupasse; virum etiam suum in
 Belgis bello implicitum videret; ingen-
 tem animo mœrorem capiebat. Huc ac-
 cessit etiam acerbissimus de Caroli V. so-
 cieri sui morte nuncius, qui in Hispania
 diem suum obierat. His curis illa, ac
 molestiis vehementer exercita, accedente
 etiam aqua inter cute, ex qua initio cum
 tumentem alvum gestaret, pregnans esse
 credita fuerat, ob idque nec ulla remedia
 erant adhibita, & alia victus ratione, at-
 que oportuit, ipsa usa fuerat: in febricu-
 lam incidit, qua in dies sensim crescente,
 absorpta est anno MDLVIII. Ac ne
 quid ad summam Angliæ calamitatem de-
 esset, Cardinalis etiam Polus quartana fe-
 bre duplici laborare cœpit. Quam ille
 cum valde molestam esse, morbumque
 quotidie augeri sentiret, eadem pruden-
 tia, & pietate, quam antea semper in suis
 actionibus adhibere solitus erat, de iis,
 quæ post mortem suam, si ea contingeret,
 agi vellet, constituit. Scripto testamen-
 to, in quo præter cætera fidei suæ, & re-
 ligionis argumenta, summam quoque ip-
 sius erga sedem Apostolicam, & Rom.
 Pon-

Mariæ Re-
 ginæ obi-
 tus.

Aloyfii
Prioli a-
micitia er-
ga Polum.

Pontificem observantiam, ac pietatem ex-
tare voluit; Aloysium Priolum, patrici-
um Venetum, quem unice amaverat, &
semper fratris loco habuerat, suarum re-
rum omnium heredem instituit, ejusque
arbitrio permisit, ut cum alia quædam ip-
sius legata distribueret, tum iis, qui se
longinquis e partibus secuti fuerant, sibi-
que ministraverant, id singulis dono da-
ret, quod cujusque diligentiam, atque
operam promeritam judicaret. Is cum
hereditatem recusaret, neque tamen prop-
terea distribuendorum legatorum onus
suscipere nollet; rogavit eum Polus, quod
etiam in ipso testamento perscribi voluit,
ut aliquam saltem bonorum suorum par-
tem sibi fumeret, quæ tanquam aliquod
veteris, ac perpetuæ inter ipsos conjuncti-
onis pignus, ac monumentum extaret.
Hoc ille plane renuit, seque jam inde ab
initio cum in ejus se familiaritatem contu-
lerat, longe alterius generis bona secu-
tum, ex eisque plurima assecutum esse re-
spondit. Atque ita, cum heres scriptus
esset, nihil ex hereditate capere voluit,
præter duos libellos, ex quibus Polus De-
um precari solitus erat, Breviarium voca-
mus, & Diurnale. Atque hic quidem est
Priolus ille, quem initio diximus, anno
MDXXXII. Patavii in arctissimam Poli
con-

consuetudinem venisse, neque ab ejus latere unquam ex eo tempore discessisse, sed omnium itinerum, legationum, laborum comitem, ac socium; studiorum item, consiliorum, actionum omnium participem fuisse, ut neque ullis honoribus, nec dignitate, quæ illi cum in patria sua, in qua summa est ejus familiæ nobilitas, atque amplitudo; tum Romæ non semel proponebatur, a Poli consuetudine avelli posset. Qui etiam, quo tempore Senatus Venetus, permissu JULII III. Pont. Max. quatuor ex omni civitatis nobilitate patricos nominarat, atque in his Priulum, quorum unum Pontifex Cardinali Duranti, qui adhuc vivebat, in Episcopatu Brixienfi post ejus mortem successorem futurum declararet; cum Pontifex ipsum Priulum delegisset, & quidem summa cum voluntatis suæ, ac studii erga illum significatione, maximo etiam virtutis ejus, probitatisque testimonio dato; tamen amicorum, & consanguineorum precibus, ac cohortationibus vix adduci potuit, ut assentiret, ob eam in primis causam, quod si Duranti, qui ætate jam prope exacta erat, humanitus aliquid accideret, sibi Poli consuetudine carendum fore intelligeret, quam omnibus divitiis, omnibus omnique dignitati facile anteponebat.

bat. Post ejus mortem XX. totos menses, quibus illi superstes vixit, in colligendis magno labore ejus rebus, quæ variis in locis disjectæ erant, & in illis summa cum fide distribuendis consumpsit. Facto testamento Polus, cum vehementius indies febris illum vexaret, a fluxis hisce, & caducis rebus ad æternam illam, beatamque vitam animum, cogitationesque omnes traducens, certissimo se, & firmissimo adversus omnes communis nostri hostis insidias, atque impetus, Ecclesiæ sacramentorum præsidio, quo persæpe uti solebat, munivit; ac quamvis magnavi febris nimium jam debilitatus esset, quotidie tamen, ut antea semper fecerat, sacrum audiebat, & ante, quam sacerdos sacram hostiam, sicuti mos est, attolleret; e lecto, adjuvantibus ministris, surgebat, atque humi in genua procumbebat, ut ita quam humillime suum, & universi terrarum orbis conditorem veneraretur. Sæpe divinarum literarum acroamate sese oblectabat, & in vehementi febris ardore ex ea auditione veluti refrigerationem quandam, & allevamentum sentiebat. Pridie ejus diei, quo e vita discessit, extremæ unctionis sacramentum sua sponte ipse, nemine monente, postulavit, & ad extremum usque spiritum & locutus est,

&

& præclare sibi semper constitit, ac tam leniter, quieteque animam ipsam efflavit, ut dormientis speciem magis, quam morientis, vultus ejus, ac totus corporis habitus referret. Obiit autem, quod sane Poli obitus. mirum videri queat, eo ipso die, quo Regina. Etenim hæc XVII. Kal. Decemb. mane, ille ad tertiam noctis horam e vita migravit, ut non longius, quam XVI. horarum inter utriusque obitum interval- lum fuerat. Quærenti Polo sæpe de Regina, ut solitus erat, cum ejus mors diutius jam occultari non posset, responsum est, suum illam diem obiisse. Quo nuncio nihil ipse exterritus, magna, & constanti voce, ut, qui aderant, omnes mirarentur tantum illi adhuc inesse virium, cœpit de divina providentia eloqui, atque ostendere, quam hæc se, Reginamque perpetuo tutata esset, ut maxime similis utriusque vitæ cursus fuerit: nec vero dubitare se, quin vellet Deus, eundem quoque utrique esse extremum vitæ diem. Sperare item, Deum Opt. Max. quæ ejus esset misericordia, Angliæ regnum non prorsus destitutum, atque ita se in ipsa Dei providentia, quemadmodum semper fecisset, prorsus acquiescere. Ante, quam mortuus est, ut mihi narravit Asaphensis Episcopus, qui his rebus omnibus inter-

G 2

fuit,

fuit, quique extremæ unctionis oleo eum inunxit, percunctatus est, num sacrarum precationum liber, quibus morientium animæ Deo commendari solent, præsto esset ; cum in promptu esse diceretur ; liber etiam ei ostenderetur ; tempus adest, inquit, quo utendum illo est. Ita pie admodum, Christianeque decessit, ac, cum LVIII. annos, & sex menses vixisset, optimam, & piissimam Reginam in beatorum sedes exiguo intervallo prosequutus est. Corpus in arcam plumbeam inclusum, de more illius gentis in cubiculo ejusdem domus pullis pannis obducto XL. dies asservatum est. Ibi quotidie ad minimum quater sacrum peragebatur. Posthæc comitantibus multis, magno cum honore Cantuariam deportatum est, quæ ab urbe Londino XL. passuum millibus distat. Obviam itum est ad portam ab universis civibus, & a cuncto sacerdotum ordine, ac justis triduo peractis, laudatione etiam tum Latine, tum Anglice habita, corpus conditum est in sacello D. Thomæ sacro.

Atque hic quidem fuit summi illius viri vitæ cursus. Operæ pretium autem fortasse fuerit, non nihil etiam de ejus corporis habitu, atque animi moribus particulatim attingere. Statura fuit mediocri, corpore exili, & macro ; colore candido, admixto

admixto rubore, ut fere sunt Angli ; facie paulo latiore, oculis lætis, benignitatem, atque humanitatem præ se ferentibus ; barba juveni fuit colore flavo. Corpore etsi non admodum valido erat, prospera tamen valetudine, ut plurimum, utebatur, nisi quod aliquando catarrhus in alterum brachium delatus, tum eam corporis partem infestabat, tum alteri etiam oculo ruborem suffundebat. Cibi parcior erat, quamvis ventriculo esset bilioso, & appetentiore, cujus generis homines inediam minime ferunt. Bis in die cibum sumebat, & in cœna quidem parcius. Ac tanta fuit continentia, ut nulla unquam ciborum varietate, nulloque condimenti genere capi posset, ut alios cibos sumeret, quam quos valetudini suæ utiles esse intelligeret. Ac sæpe animadversum est a suis, celerius eum cibos illos dimittere solitum, qui essent delicatiores, atque ipsi etiam magis placerent. Mensa tamen utebatur satis laute, & copiose apparata, sive quod ita patrio more erat institutus ; sive quod non id a se propter nobilitatem, & dignitatem alienum esse arbitrabatur ; sive etiam convivarum causa, qui ad eum frequentes veniebant, honesti cum primis, & nobiles viri. Circa corpus minimo familiarium ministerio utebatur. Solus

interdum, ac perſæpe etiam, nullius opera adhibita, & cupidum ſe recipiebat, & e lecto ſurgebat. Omnis expers libidinis tota vita tum in Anglia, tum extra Angliam habitus eſt. Divitiarum nunquam fuit cupidus: liberalis, & ad donandum ita proclivis, ut tamen rationem ſuarum fortunarum haberet. Id dabat operam, ut, quoad ejus fieri poſſet, nihil ſuæ familiæ, quam habebat, virtute magis, ac moribus, quam numero, & multitudine ſpectandam, vel ad victum, vel etiam ad corporis cultum deeſſet. Impenſas autem ſic temperabat, ut ſumptus cenſum non ſuperaret. Atque hanc quidem rationem ſemper ſecutus eſt, ut, quo major ſibi fortunarum acceſſio fieret, eo magis ſumptus augeret. Memoria teneo, eum Tridenti, cum iterum legatus eſſet, quatuor millia aureorum nummum expenſione quadam ſibi allata, in ſuos familiares viritim diviſiſſe, pro cujuſque meritis, ac dignitate. In Anglia item ad decem millia aureorum iis diſtribuit, qui ſe ex Italia ſequuta fuerant; quorum etiam qui redire voluerunt, hiſ equos, & viaticum attribuit. Idem, cum quid accidebat, ubi magnifici ſumptus faciendi eſſent, ita ſe gerebat, ut Rege dignum animum agnoſceres, neque tamen ſuis ſe viribus interea non metiebatur.

Mode-

Modestiam in omnibus suis actionibus, & virginali quandam verecundiam ita retinuit semper, ut male etiam apud nonnullos audiret, quasi animo nimis humili, & abjecto esset. Sed ille nimirum cum sibi ante oculos propositum haberet Christi Domini, & servatoris nostri exemplum, id imprimis sequi, ad idque vitam suam conformare quam maxime studebat. In Anglia cum summa esset apud Reginam ipsam, & primarios omnes auctoritate, & gratia, ut facile sperare posset ea se obtenturum, quæ peteret, tamen ita uni religionis causæ, propter quam missus a Pont. fuerat, perpetuo inservivit, ut, ne rem magis suam agere videretur, quam publicam; neve id legationi suæ aliquo modo posset officere; pro se nihil unquam petierit, ne ea quidem, quæ jure ad se pertinerent; nec suorum precibus adduci potuerit, ut de Comitatu Varvichienfi, qui ante, quam ab Henrico ipse proscriberetur, hereditario jure ad se devolutus erat, vel unum verbum faceret. Idem legationis facultates cum haberet amplissimas, quibus si uti vellet, quemadmodum in more, & consuetudine positum erat, magnos quæstus, atque uberes facere posset, tamen illis ita semper usus est, ut sibi ea legatio sumptui magis, quam emolu-

Mores Po-
li.

mento esset. Gratis enim dabat omnia; ac si cui aliquando multa ex legibus esset irroganda, ejus pecuniæ nihil ad ipsum perveniebat, sed omnis ut vel ad necessarios pietatis usus, vel ad pauperum, atque egentium sublevationem conferretur, curabat. Munera autem, ac dona, quæ a multis multa pro vetusto, ac pene proprio ejus gentis more non ipsi modo, sed suis etiam deferebantur, nec accipiebat ipse, nec suorum quenquam accipere patiebatur. Placidis, & suavissimis moribus fuit; ac quoniam magnum rerum usum habebat, & plurima legerat, mirifice eos, qui ad se adirent, quodcunque hi studii, ac vitæ genus sequerentur, sermonibus tenebat; tantaque erat animi lenitate erga omnes, ut quemvis facile ferret, neque a sermone cujusquam, & colloquio refugeret, ne pravi quidem hominis, & qui male audiret ab omnibus. Oderat scilicet vitia, hominum ipsum amabat, eique quoquo modo prodesse ad colendam virtutem studebat. Cum summa autem comitate summam gravitatem conjunctam sic habuit, ut omnes illum non minus venerarentur, quam diligerent, de eoque ita sentirent, ut nihil, ipso præsentem, aut dicerent, aut facerent, quod indignum esset, aut laude careret. Ac Julius quidem

dem III. de eo, & de Card. Marcello dicere solebat, se quidem, cum alteruter eorum adesset, ejus præsentiam ita vereri solitum, ut tum maxime caveret, ne quid diceret, aut augeret, quod non Pontificem Maximum maxime deceret. Comparationibus persæpe, & similitudinibus ad rem, de qua sermo esset, valde oppositis, uti solebat, atque ita quidem, ut tum primum e re natæ, non curiosius conquistæ viderentur, cujusmodi etiamnum in ejus scriptis sparsæ passim apparent. In Facete & ejus sermonibus multa quoque facete, & acute dicta a Polo. observabantur. Ego de plurimis paucula quædam, quæ in mentem venerunt, annotavi. Cum inter loquendum mentio de quodam Episcopo incidisset, qui Romæ viventes, & suum munus deferentes Episcopos reprehendere solitus esset, & ipse tamen Romæ versaretur; Similiter, inquit ille, hic noster facit, ut qui alii odore offenduntur. Nam si cum aliquo agendum sit, qui allium ederit, idem ipsi quoque degustant, ne gravem ejus odorem sentiant. Sermo erat de juvene quodam, docto illo quidem, sed nimis audaci, & ad judicandum prompto. Ille vero, doctrina, inquit, in juvenibus idem prope efficit, quod mustum in lacu solet. Ibi enim fervet, atque ebullit, sed simul

simul ac purgatum in dolium includitur,
 collectis viribus conquiescit. Quidam
 Astrologiæ perquam studiosus, cum ejus
 se genituram ad astrorum positus exami-
 nasse diceret, & magna quædam de eo
 portendi affirmaret; tum Polus, fieri
 quidem posse, quæ ille asseveraret, sed
 meminisset, iterum se natum esse, atque
 eum quidem natalem diem, quo renatus
 esset, priori illi tenebras offudisse. Sig-
 nificabat autem sacrum baptismatis lava-
 crum. Cum quidam diceret, in sacra-
 rum literarum studio ita versandum esse,
 ut nullum aliis studiis tempus relinquere-
 tur, & alius quidam adjecisset, reliquis
 literarum studiis, ut ancillis utendum
 esse; ipse, An nescis, inquit, Agar, prop-
 terea quod ancilla esset, domo ejectam fu-
 isse? Solebat Episcopum quendam amice
 admonere, ne suas oves defereret; sed
 relicta urbe, domum ad suum munus per-
 agendum abiret. Is aliquando ad eum ve-
 nit, & se statuisse dixit ad unum mensem
 excurrere, ac suas oves invisere, propte-
 rea petere, ut bona ejus venia discedere
 sibi liceret; tum Polus, Hoc ex tuo dis-
 cessu solatii capio, quod minus vapulabis.
 Cum ostensæ essent illi literæ, magno ar-
 tificio conscriptæ, quibus quidam mag-
 num quendam virum de amici morte con-
 solabatur,

olabatur, & ad eam rem omnes artis lo-
 os adhibuerat: his lectis, nunquam se-
 ntea ullas literas legisse, quæ maiorem
 onsolationem afferrent, dixit. Ejusmo-
 di enim esse, ut, qui eas legeret, a risu
 sibi temperare non posset. Audito quo-
 dam magni nominis concionatore, qui sibi
 multum arrogabat, vehementerque ipse
 sibi placebat, cum quæsitum ab eo esset,
 quid de illo sentiret; Bene, inquit, sed
 vellem sibi prius, deinde aliis concionare-
 tur. Romæ dicenti cuidam viro nobili,
 sperare se, hortos suos, quos magnifice
 instruxerat, illum etiam post XXX. an-
 nos visurum, & eorum pulchritudinem
 admirationi ei futuram; Non arbitror,
 inquit, ita male me de te meritum esse, ut
 tam longum a cœlesti nostra patria exili-
 um mihi optare, aut etiam ominari debe-
 as. In Belgis cum quodam die Carolum
 Cæsarem adire vellet, nec sibi tum aditus
 ad eum pateret, sed biduo post Episcopus
 Atrebatensis, a Cæsare ad ipsum missus,
 hanc moram excusaret, eumque accerse-
 ret: Mirum sibi accidisse respondit, quod,
 cum quotidie Deum pro Cæsare interpel-
 laret, ad ipsam Cæsarem, Dei causam
 acturus, non admitteretur. Erat qui-
 dam, qui magna cura barbam nutriebat,
 ac cum singulis mensibus duos ille in eam
 rem

rem aureos nummos impendere diceretur
 Ita, inquit Polus, barba majoris erit pre-
 tii, quam ipsum caput. Atque hujus qui-
 dem generis permulta sæpe ex temporibus
 dicebat, ut ii, quibus aliquis cum eo usus
 ac familiaritas intercessit, probe norunt
 quorum nonnulla etiam interdum in alio
 quem eorum, qui adessent, quo tamen fa-
 miliariter uteretur, falsius dicta, non
 prorsus aculeo carebant. In sermone au-
 tem ita erat cautus, ita consideratus, ut
 nullum ei verbum excideret unquam, ne
 in quotidianis quidem colloctionibus
 maximeque familiaribus, quod impruden-
 tius elatum videri posset, aut etiam minus
 eum deceret; nonnullosque ex ejus inti-
 mis, ac domesticis sæpe audiui, cum di-
 cerent id se in eo maxime admirari solitos.
 Amicitiam sancte coluit. Integer erat ip-
 se, ac propterea adulationes, & menda-
 cia averfabatur. Sententia autem cum a-
 liqua de re in Senatu ei dicenda esset, sic
 orationem temperabat, ut ne eos quidem
 offenderet, quibus forte refragabatur.
 Quapropter ex Cardinalibus nonnullos
 memini narrare, liberas eum in Senatu
 sententias dicere solitum, sed ita, ut ne-
 mini displiceret. Nihil in eo versutum,
 nihil fallax inerat, aperta omnia, since-
 raque. Itaque cum in Belgis esset, quo
 tempore

tempore eum Julius III. ut ante demon-
 stratum est, legatum de pace miserat :
 expectareturque ab urbe Roma nescio
 quis, qui multorum literas afferre di-
 cebatur, & ad ipsum Polum etiam non-
 nullas : cumque natus rumor esset, reten-
 tum eum in itinere, atque interceptas fu-
 isse omnes literas ; inciderat forte sermo
 de quibusdam, qui ob eam rem valde so-
 liciti esse deberent, verentes, ne quid
 horum consiliorum, atque cogitationum
 emanaret. At ego, inquit Polus, ab hac
 sollicitudine plane sum liber. Optandum
 enim mihi esset potius evenire, ut, quæ
 me geruntur, palam fierent omnia.
 Honestæ sane vox, atque eo homine dig-
 na, qui sibi conscius esset, nihil se non re-
 ctum, & laudabile agere, aut cogitare.
 Tanta fuit ejus mansuetudo, & clemen-
 tia, ut, si quis ipsum offendisset, nihil de
 recalcitrando cogitaret, omnesque injurias
 facile remitteret, atque condonaret. Vi-
 terbii tres Italos, necem sibi molientes,
 liberari jussit. Duos item Anglos Capra-
 nicæ, quo ipse ob æstivos calores vitandos
 recesserat, comprehensos, qui ad eum tru-
 cidandum ab Henrico Rege ex ultima us-
 que Anglia submissi erat, necari noluit,
 cum ad se unum eam injuriam pertinere
 diceret ; nec durius in illos animadverti
 passus

passus est, quam ut paucos ad dies ad tri-
 remes relegarentur. Illud etiam fere ob-
 servabat, si quis suorum ei aliquando esse
 objurandus, ut eo tempore id faceret, quod
 nec ipse iratus esse videretur, & sua mo-
 nita ab eo, quem moneret, quietiore ani-
 mo excepta, plus proficerent. Jam Chri-
 stiana charitas ita in ejus actionibus eluce-
 bat, ut omnibus se locis proferret. Si
 quis ex domesticis in morbum incidisset,
 non id solum curabat, ut ne quid ei de-
 esset, sed persæpe ipse decumbentem invi-
 sebat. Idem omnibus bene cupiebat, om-
 nibusque axilio esse studebat. Quare mul-
 ti docti homines ad eum sæpe confluebant.
 In iis erant aliquando, qui pietatis simu-
 latione pravam doctrinam obtegerent, &
 optimi viri de se opinionem fallerent.
 Quæ res Polo apud nonnullos fraudi fuit,
 eos præsertim, qui natura ad accusatio-
 nem, quam ad excusationem sunt proni-
 ores. Is vero cum forte in aliquem inci-
 debat, quem prava aliqua opinione, &
 ab Ecclesiæ doctrina abhorrenti laborare
 intelligeret, non acerbis eum accusationi-
 bus, & inhumanis quibusdam objurgatio-
 nibus acriter infectabatur, sed leniter, a-
 miceque admonebat, & ita ad sanitatem
 reducere conabatur. Eos enim, qui ne-
 que publici, neque contumaces, & obsti-
 nati

ti hæretici essent, sic accipiendos esse
 arbitrabatur. Atque hac quidem tractan-
 ti hæreticos homines commodissimam esse
 occasionem non semel expertus est. Ea
 fuit prudentia, ut tamen simplicitatem
 quandam, & animi candorem in eo mini-
 me desiderares. Ita fiebat, ut omni sub-
 lata affectionum perturbatione, nullisque
 menti oblatis tenebris, quæ eventura es-
 sent, facile provideret; simulque daret
 operam, ut, quæ nocitura essent, declina-
 ret. Nec vero ullam unquam juvandæ
 patriæ occasionem prætermisit, de cujus
 salute, & commodis nullum cogitandi si-
 nem faciebat. Cum Rossensem Episco-
 pum, & Thomam Morum Henricus Rex
 in custodiam tradidisset, & capitis utrun-
 que damnare propter religionem constitu-
 isset; ne, si hoc fieret, universum Angliæ
 regnum immanem carnificinam subire co-
 geretur, Patavio familiarem quendam
 suum magna celeritate per dispositos equos
 ad Cæsarem misit, qui ei demonstraret,
 quantam ea res toti regnó, atque in primis
 Reginæ, ejus materteræ, perniciem esset
 allatura. Eadem prudentia, & patriæ
 charitate adductus, audita Henrici morte,
 conscio Pont. Max. Richardum Hiliardum
 Anglum, qui Romæ erat, in Galliam mi-
 sit, ut, si posset, tutum sibi in Angliam
 trajectum

trajectum impetraret. Nam cum regnum
 ad Edvardum, pene infantem adhuc, de-
 vultum cerneret, præclaram sibi adju-
 vandæ patriæ occasionem oblatam existi-
 mabat, non desperans futurum, ut tal-
 tempore illud regnum ad Ecclesiæ unita-
 tem revocari posset, atque ita bella civi-
 lia, & externa etiam, quæ illi a Gallia
 & Scotia imminebant, & post etiam con-
 secuta sunt, evitaret. Res adversas, &
 calamitates tam forti, magnoque animo
 semper tulit, ut, ei hac virtute pares qui
 essent, paucos admodum memoria nostra
 fuisse existimem, superiorem vero nemi-
 nem. Non erat autem hæc fortitudo
 ejus generis, quæ ex Philosophiæ præcep-
 tis hauritur, sed tota ex magna quadam
 in Deum fiducia manabat. Nempe quid-
 quid eveniret, id Dei voluntate, aut per-
 missu evenire, atque id ipsum quam rectis-
 sime, plane persuasum habebat, nosque
 ad omnia sic animatos esse oportere, ut,
 quamvis acerba nobis acciderent, tamen
 omni abjecto dolore, de iis quoque gratias
 Deo ageremus ; præsertim si nulla no-
 stra culpa evenissent. Ita calumnias, ob-
 trectiones, invidiam, exilium amico-
 rum, & consanguineorum interitum mag-
 no, constantique animo perferebat. Ejus
 rei multa possem afferre exempla, sed hoc
 uno

mo contenti erimus. Quodam die cum
 multas ex Gallia, atque alijs ex locis lite-
 ras accepisset, mihiq̃ mandasset, ut ijs
 responderem; tum ego literas in unum
 fasciculum colligens, cum quasdam Angli-
 ca lingua scriptas vidissem: Ad has vero,
 inquam, non est, quod ego respondeam,
 tum ejus linguæ plane sim ignarus. Ille
 minime turbato vultu: Utinam vero, in-
 quit, eas & legere posses, & intelligere.
 ætum enim nuncium afferunt. Ejus ego
 uncii cognoscendi cupiditate incensus, ut
 ne quoque ejus participem esse velit, ro-
 go. Tum ille, Equidem semper existi-
 navi, inquit, Dei beneficio ejus me fœmi-
 læ filium esse, quæ tum genere ipso, tum
 virtutibus primaria esset. Qua de re
 maximas etiam Deo gratias habebam;
 Nunc vero non id solum, verum etiam
 majore me Dei beneficio auctum video.
 Matrem enim meam Martyrii gloria or-
 natam esse audio. Nam cum illa Catholi-
 cam fidem nostram constanter retineret,
 neque eam deserere ulla ratione vellet,
 Henrici jussu septuaginta jam annos natæ
 mulieri caput est amputatum. Hoc scili-
 cet premium tulit laborum, quos in edu-
 canda ejus filia susceperat. His verbis
 consternato animo cum essem; Bono, in-
 quit ille, animo sumus. Hæc quoque ac-
 cessit

cessit ad cæteros patronos, & advocatos quos in cœlis habemus. Postea in sacellum, ubi Deum precari solebat, secessit ibique aliquandiu commoratus est. Egressus ad suos eundem semper vultum, eandem hilaritatem retinuit. Neque vero hoc illi faciebat, aut quod mediocriter matrem diligeret, aut quod non vehementer a illa redemaretur, sed ea animi fortitudine ut dictum est, munitus erat, ut his fortunæ telis de constantia sua dejici non posset. Sic prorsus nuncium tulit de fratris suu natu maximi nece, cui Rex caput, unum cum duobus aliis ejus consanguineis, religionis causa, præcidi jusserat : Sic alias complures calamitates, & res adversas. Atque in his quidem quemadmodum fortiter se gerebat ; ita in secundis rebus humiliter ; ut neque alteris ullo modo efferreretur, neque alte ris deprimeretur. Si paupertatem tanquam dives ; opes tanquam pauper tulit. Natura magis ad litterarum studia, & contemplationem, quam ad actiones propensus erat. Ita juvenis & Principum aulæ, & hominum frequentiam fugiebat ; ac ne tum quidem, cum Cardinalis creatus est, hanc suam consuetudinem deposuit, sed quoties poterat ad monasteria, & loca solitaria sese recipiebat. Magnæ diligentia fuit, magnique studii,

studii, nec cessabat unquam, aliquid scribens semper, aut meditans, quod se dignum esset, & ad Dei gloriam inprimis, atque aliorum utilitatem pertineret. Nec vero etiam non molestum illi erat, si quos cerneret otiosos, ac desides; quod hinc nimirum, tanquam ex quodam fonte libidines, & scelera fere omnia, atque flagitia manare probe intelligeret. Quare illam quoque vulgi, & imperitorum hominum opinionem vehementer detestari solitus erat, qui nobilis viri putarent esse, nihil agere. Quo quidem negabat esse quidquam ab ipsa nobilitate alienius, quippe quam maxime negotiosam esse oporteat, non otiosam. Ac cum ex oppidis Ecclesiasticæ ditionis, quæ singulis Cardinalibus singula attribui solent, Balneo regium ei obtigisset, ibique homines otio admodum deditos offendisset, ut huic incommodo aliqua ex parte mederetur, pecuniam civitati mutuam dedit, qua illi adjuti, lanificii officinam aliquam instituerent, atque ita eam artem colendo, non prorsus otiosam, ac desidem vitam agerent. In rebus autem gerendis tardior nonnunquam visus est, propterea quod non tam celeritatem actionis, quam temporis opportunitatem sequebatur; sibi que ejus rei, quæ agenda esset, quasi maturi-

tatem quandam expectandam putabat. Quam quidem ratione multa sæpe ex sententia confecit; ac si quis suorum, quod interdum accidit, cum ipso ageret, ut remoti omni cunctatione id fieret, quod visum esset, instaretque vehementius; rogabat, ne se de gradu suo dimoveret. Sibi enim perinde evenire, ac si quis equum gradarium acius urgeret; qui quidem nihil aliud assequeretur, nisi ut veheretur incommodius. Adolescentulus, ut antea demonstravimus, linguarum cognitioni, & humaniorum literarum studiis, atque imprimis eloquentiæ operam dabat. Sed postquam ad Philosophiæ, & Theologiæ studia animum adjecit, non maximam styli curam habuit. Eam tamen, præteriti temporis exercitationibus, scribendi usum, & facultatem sibi comparaverat, ut elegans oratio, multaue dicendi ornamenta sponte sua occurrerent scribenti, atque inciderent, quemadmodum ex plurimis ejus scriptis, quæ penes Cardinalem Moronum sunt, perspicui potest. Asiaticum dicendi genus sectabatur, propterea quod ei ob admirabilem ingenii fecunditatem, penè innumerabiles qualibet de re sententiæ, tanquam ex perenni quodam fonte affluebant. Cum aliquid legendum sibi proponebat, omnem diligentiam, &

studium

studium ad lectionem afferebat. Ita facile, quæ legisset, meminerat. Historiarum omnis temporis per magnum usum habuit. Platonis magis, quam Aristotelis lectione delectabatur. Sed ut primum sacras literas attigit, utrumque de manibus deposuit, neque aliud postea studiorum genus sequutus est. Ac primum quidem veteres, tum græcos, tum latinos interpretes diligenter evoluit; sed postea missis aliis, biblia tantum retinuit, in quibus omne studium collocavit. Et sane ita omnes utriusque testamenti cognitos locos habebat, ut nihil eum tota vita aliud egisse crederes. Per multa in iis explicandis, atque interpretandis pie admodum, & præclare cogitare, atque invenire consueverat. Audivi Theologos eximios, cum dicerent, se, qui sacre scripturæ majorem, quam Polus, cognitionem haberet, vidisse neminem. Hoc habebat in more positum, ut, quæ legisset, pleraque suis commentationibus explicanda sibi sumeret; quas postea cum aliorum in eadem loca interpretationibus conferebat. In Epistolis autem D. Pauli tractandis, atque intelligendis, quam ille optimam esse rationem duxerit, ostendit Hieronymus Seripandus Card. vir summa tum doctrina, tum pietate præditus. Sic enim ait in suis

in ejusdem de Pauli Epistolas commentariis.

“ Polum Card. cum de ratione, ac via,
 “ qua Pauli Epistolarum latentia, involu-
 “ ta, & obscura loca aperiri, evolvi, &
 “ explicari possent, consuleretur, respon-
 “ dere solitum accepimus : hanc sibi vi-
 “ deri ad eam rem proximam, & quasi
 “ compendiarium viam, si quis id ageret,
 “ ut posteriorem earum Epistolarum par-
 “ tem, quæ de Christianis moribus est,
 “ primum legeret, intelligeret, vitæque,
 “ ac factis exprimeret ; deinde ad prio-
 “ rem, in qua de decretis, quæ *de ysaia*
 “ Philosophi vocant, subtilius, & acuti-
 “ us disputatur, accederet. Digna pro-
 “ fecto tali, ac tanto viro sententia, cu-
 “ jus erat præclara eruditio, atque doctri-
 “ na, mores vero casti, religiosi, & in-
 “ tegri. Videbat scilicet puros, mundos,
 “ atque in divinis præceptis exercitatos
 “ animos facilius, atque proclivius ob-
 “ scuriora quæque penetrare posse : con-
 “ tra vero, qui quæ clariora, & apertio-
 “ ra in sanctis libris sunt, negligent, eos
 “ ab occultioribus, sanctioribusque my-
 “ steriis, tanquam prophanos a sacrarum
 “ ædium liminibus arceri. Hæc Seri-
 “ pandus. Illud etiam minime prætereun-
 “ dum videtur, quod de eadem re sanctissi-
 “ mus

mus ille vir dicere solebat; iis, qui ad divinarum literarum studia sese conferrent, tanquam secretiorem templi partem ingredientibus, humili ostio, augustoque transeundum esse: nimirum ad earum intelligentiam aspirare neminem ingenii magnitudine, aut humanæ doctrinæ præstantia elatum, & inflatum, sibi que nimis præfidentem, sed qui animi demissionem afferret, sui que despectionem, qui que intellectum suum fidei, ut ait Apostolus, captivum traderet. Hoc item frequenter admonebat, qui sacris literis studere vellent, caverent maxime, ne eo consilio, ac mente ad earum lectionem accederent, ut vel de his ad ostentandam doctrinam disputarent, vel huiusmodi scientia honores sibi, ac divitiis compararent. Utranque enim rationem ab hoc studij genere alienissimam esse, ad quod adhiberi oporteret in primis divinas preces, atque, ut dictum est, animum humilem, & ab omni ambitione, & cupiditate vacuum.

Multa reliquit præclare scripta; in quibus sunt libri illi quatuor, typis impressi, ad Henricum VIII. Angliæ Regem. Libellus item iis præpositus, loco proemii, ad Edvardum Henrici filium. De Concilio liber unus. De officio item Pon-

tificis Max. dialogus, quem in conclavi
 eo tempore, cum de se Pontifice eligendo
 ageretur, scripsit. De eadem re libri
 quinque extra conclave scripti. Libellus
 de Ecclesia ad veterum morem, ac disci-
 plinae formam revocanda. Volumen de
 modo concionandi, satis magnum illud
 quidem, sed imperfectum. Libellus de
 restituendis Ecclesiae bonis, ad Philippum,
 & Mariam Angliae Reges. Libellus item
 de natali die Christi, servatoris nostri.
 Oratio de pace ad Carolum V. Caesarem,
 & ad Henricum Gallorum Regem. Com-
 mentarios in Esaiam, multasque praeterea
 commentationes tum in Davidis hymnos,
 tum in alios scripturae sacrae libros reli-
 quit: sed pleraque inchoata, ac rudia, &
 quae ab aliis, dum ipse interpretaretur,
 excepta, ac literis mandata sunt. Extat
 ejusdem catechismus, & de passione Chri-
 sti dialogus, multaque alia, quae non per-
 fecit. Sunt plurimae Epistolae, verborum
 elegantia, & sententiarum gravitate ple-
 nae, in quibus illud praecipuum, atque in-
 signe, quod Christianam pietatem in pri-
 mis redolent: quod quidem in paucis ad-
 modum reperias, qui latine, ornateque
 scribendi laudem consecuti sunt. Scrip-
 sit etiam Anglice orationem, quam ad
 concilium totius regni Angliae tum ha-
 buit,

buit, cum id regnum ad Ecclesiæ unitatem revocatum est. Præterea homilias tres: quæ in latinum sermonem conversæ sunt. Omnia autem, ut spero, in lucem aliquando prodibunt. Plurimum divinis precationibus, & contemplationi vacare solitus erat. Singulis Dominicis diebus, ante quam sacris initiaretur, sacrosanctam Eucharistiam sumebat. Cum in solitaria aliqua loca secedebat, ipse sacerdoti rem divinam facienti ministrabat. Id quod mihi Episcopus Asaphensis narravit, qui diu illi a sacris fuit. Postea vero, sacris ordinibus susceptis, cum rarissime, singulis Dominicis diebus ipse sacrificabat. Omnium Ecclesiæ rituum fuit observantissimus, ac quamvis ejus valetudini plurimum obessent pisces, atque inedia: tamen adduci nunquam poterat, ut solemne quadragesimæ jejunium interrumperet, nisi morbo coactus, in quem ob id fere quotannis incidebat. Malebat scilicet homo egregie pius minus valere, quam suo exemplo ullam offensionis causam alicui præbere. Atque hæc quidem tot, tamque insignes Poli Card. virtutes omnibus tota Europa ita cognitæ, atque perspectæ fuerunt, ut multi etiam, qui eum nunquam vidissent, ejus nominis studiosissimi, atque cupidissimi fierent. Narravit mihi

magnus

Poli devotio.

Rituum & Præceptorum Ecclesiæ Polus observantissimus.

Caroli V.
de Poli
probitate
vox & ju-
diciū.

magnus quidam vir, Carolum V. cum de Romana curia sermo esset, ei dixisse, qui Card. Polo melior esset, se novisse neminem. Jam quid de eo Henricus Galliarum Rex sentiret, supra ostendimus. Celebre est etiamnum ejus nomen apud omnes bonos, magnaue cum laude, sæpenumero in sermonibus usurpatur: atque ita quidem gratiosa est apud multos principes ejus memoria, ut, si quem in ejus familia aliquandiu versatum esse intelligant, eum, vel hanc unam ob causam, benevolentia complectantur, eique libenter faveant, illud quidem silentio præterire non possum, quod Christophorus Madrutius Card. Tridentinus, vir magno ingenio, & prudentia, qui illum etiam Sanctum Polum nominare solet, frequenter in ore habet, duas sibi res magnæ gloriæ loco ducere, unam quod Carolo V. Cæsari operam navaverit; alteram, quod Card. Polum noverit, & amicum habuerit. Magna ei cum plurimis viris & pietate, & doctrina insignibus consuetudo fuit. In Cardinalatu præter cæteros familiarissime usus est Contareno, Bembo, Sadoleto, Morono, Masæo, optimis, & ornatiss. Cardinalibus: Galeatio item Florimontio Sinuessæ Episcopo, homine cum omni doctrinæ genere perpolito, tum vero singulari quadam

Poli inter-
iores in
Cardina-
latu amici.

dam integritate, ac morum suavitate prædito, quem vetere Polus consuetudine, & amore sibi conjunctissimum habebat. Erant alii præterea docti, ac pii viri, quibus magna cum Polo familiaritas, atque usus intercedebat. In his principem locum facile obtinebat Egidius Fuscherarius, qui tum Romæ sacri Palatii magistrum, ut vocant, agebat; nunc est Mutinensium Episcopus, vir pietate, ac divinarum literarum scientia præstantissimus. Victoria Columna, Marchionis Piscariæ conjux, ejus, qui ob rerum gestarum magnitudinem bellica gloria maxime floruit, magni ingenii, & summæ pietatis fœmina, plurimi eum faciebat. Moriens etiam novem millia aureorum nummum ei legavit; quam tamen Polus pecuniam noluit attingere; sed ejus fratris Ascanii filiæ, quæ postea in matrimonium data est Garziæ Toletano pro regis Neapolitani filio, donavit, & simul cum reliqua ejus dote numerari voluit: rem præclaram sane, excelſique, & liberalis animi, nec horum temporum, aut morum.

Hæc habui, quæ de tanti viri studiis, moribus, actionibus verisissime commemorarem, quæ quidem meæ, & eorum, qui hæc legent, utilitatis causa potissimum collegi, non quod ad ejus nominis gloriam,

am, quæ per se clarissima est, meis scri-
tis addi quicquam posse considerem. Quod
si quis animo totam ejus vitam percurrat
& diligenter secum reputet, quam multas
ille calamitates, & labores Ecclesiæ cau-
pertulerit, is, credo, facile eum in nu-
merum Christi martyrum ascribet. Con-
stitit honor, & gloria in omnes æterni-
tates.

F I N I S.

